

Република Србија
РАТЕЛ
Регулаторна агенција за
електронске комуникације
и поштанске услуге

**ИЗВЕШТАЈ О АНАЛИЗИ ВЕЛЕПРОДАЈНОГ ТРЖИШТА
(ФИЗИЧКОГ) ПРИСТУПА ЕЛЕМЕНТИМА МРЕЖЕ И
ПРИПАДАЈУЋИМ СРЕДСТВИМА (УКЉУЧУЈУЋИ
ДЕЉЕНИ И ПОТПУНИ РАШЧЛАЊЕНИ ПРИСТУП
ЛОКАЛНОЈ ПЕТЉИ)**

(ТРЖИШТЕ 4)

Београд, јул-октобар 2015. године

САДРЖАЈ

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ ТРЖИШТА	5
2. УВОД.....	8
2.1. Регулаторни оквир у Европској унији	8
2.2. Правни оквир за спровођење поступка анализе тржишта у Републици Србији	12
2.3. Преглед досадашњих активности	13
3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА	15
3.1. Карактеристике релевантног тржишта	16
3.1.1. Јавне фиксне комуникационе мреже и приступ мрежи и припадајућим средствима	17
3.2. Супституција на страни тражње – малопродајни ниво	19
3.2.1. xDSL приступ путем бакарне парице	21
3.2.2. Приступ путем мобилних и бежичних мрежа.....	24
3.2.3. Приступ путем кабловских мрежа	25
3.2.4. Приступ путем оптичких каблова	27
3.3. Супституција на страни тражње - veleprodajни ниво.....	27
3.3.1. Изградња сопствене мреже до крајњег корисника као супституција за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи	28
3.3.2. Услуга bitstream као замена за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи	28
3.3.3. Коришћење фиксних приступних мрежа оператора као супституција за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи	29
3.4. Супституција на страни понуде.....	30
3.5. Потенцијална конкуренција	30
3.6. Услуга колокације и приступа мрежној инфраструктури	31
3.7. Географска димензија релевантног тржишта	32
3.8. Закључак о релевантном тржишту	32
4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА	33
4.1. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге	33
4.1.1. Величина оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту	34
4.1.2. Контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати.....	35
4.1.3. Економија обима.....	36
4.1.4. Економија опсега	36
4.1.5. Степен вертикалне интеграције.....	37

4.2. Закључак о процени постојања оператора са значајном тржишном снагом.....	38
5. ПРЕПРЕКЕ ЗА РАЗВОЈ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ	39
5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште.....	39
5.1.1. Одбијање договора/ускраћивање приступа.....	40
5.1.2. Дискриминаторно коришћење информација или ускраћивање информација	41
5.1.3. Тактике одуговлачења.....	41
5.1.4. Неоправдани захтеви.....	42
5.1.5. Дискриминација квалитетом услуга	42
5.1.6. Дискриминација на основу цена	43
5.2. Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште.....	44
5.3. Значајна тржишна снага на појединачном тржишту.....	44
5.3.1. Постављање баријера за улазак на тржиште.....	45
5.3.2. Неконкурентно понашање везано за цене	45
5.3.3. Неефикасност/непродуктивност	46
6. ОБАВЕЗЕ ОПЕРАТОРА СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ	47
6.1. Објављивање одређених података.....	47
6.2. Недискриминаторно поступање	51
6.3. Рачуноводствено раздвајање.....	55
6.4. Омогућавање приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава	55
6.5. Контрола цена и примена трошковног рачуноводства	58
7. ЗАКЉУЧАК.....	59
8. КОМЕНТАРИ ПРИСТИГЛИ У ОКВИРУ ЈАВНИХ КОНСУЛТАЦИЈА	60
8.1. Одговори на коментаре оператора поводом извештаја о анализи veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).....	60
8.2. Мишљење Комисије за заштиту конкуренције	72

ДЕФИНИЦИЈЕ КОРИШЋЕНИХ ПОЈМОВА

У анализи су коришћени појмови који имају следеће значење:

Јавна комуникациона мрежа је електронска комуникациона мрежа која се, у целини или претежно, користи за пружање јавно доступних електронских комуникационих услуга и омогућава пренос података између терминалних тачака мреже.

Локална петља је физичко коло које повезује терминалну тачку мреже са главним разделником или еквивалентним средством у јавној фиксној електронској комуникационој мрежи.

Рашчлањени приступ локалној петљи односи се на потпуни рашчлањени приступ локалној петљи и дељени приступ локалној петљи, при чему не долази до промене власништва над локалном петљом.

Потпуни рашчлањени приступ локалној петљи подразумева давање пуног капацитета локалне петље оператора са значајном тржишном снагом на коришћење другом оператору.

Дељени приступ локалној петљи подразумева давање одређеног дела капацитета локалне петље (нпр. одређеног фреквенцијског опсега) оператора са значајном тржишном снагом на коришћење другом оператору.

Колокација је услуга пружања физичког простора и техничких средстава на одређеној локацији, потребних ради смештаја и повезивања електронске комуникационе опреме оператора.

Оператор корисник велепродајне услуге је оператор који користи велепродајне услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи), како би корисницима пружао јавно доступне електронске комуникационе услуге.

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ ТРЖИШТА

У складу са одредбама члана 59. Закона о електронским комуникацијама („Службени гласник Републике Србије“, бр. 44/10, 60/13 – УС и 62/14, у даљем тексту: Закон), Препоруком Европске комисије 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији и Одлуком о одређивању релевантних тржишта подложних претходној регулацији („Службени гласник РС“, број 59/11), предмет анализе је велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

Регулаторна агенција за електронске комуникације и поштанске услуге (у даљем тексту: Агенција) је у току 2011. године извршила анализу велепродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи). На основу те анализе Предузеће за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д. (у даљем тексту: „Телеком Србија“ а.д.) одређено је за оператора за значајном тржишном снагом на овом велепродајном тржишту.

Ова анализа се заснива на подацима из 2012. 2013. и 2014. године.

У уводном делу анализе дат је преглед регулативе Европске уније у области електронских комуникација са нагласком на развоју ефикасне конкуренције и спречавању монополског понашања оператора који има значајну тржишну снагу. На преглед регулативе Европске уније надовезује се правни основ за спровођење поступка анализе тржишта у Републици Србији, као и преглед досадашњих активности Агенције посебно у односу на тржиште које је предмет ове анализе.

Приликом дефинисања релевантног тржишта, пошло се од Смерница Европске комисије, на основу којих је за одређивање карактеристика релевантног тржишта разматрана супституција на страни тражње на малопродајном и велепродајном нивоу, као и супституција на страни понуде и потенцијална конкуренција. Након тога је утврђена географска димензија релевантног тржишта. Агенција је одредила да велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) обухвата следеће услуге:

- потпуни и дељени рашчлањени приступ локалној петљи;
- приступ мрежној инфраструктури;
- колокацију.

Агенција је одредила да је географска димензија велепродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) територија Републике Србије.

Приликом анализе релевантног тржишта разматрани су критеријуми за оцену појединачне значајне тржишне снаге. Агенција је приликом анализе процене

појединачне значајне тржишне снаге узела у обзир следеће критеријуме који су дефинисани у одредбама члана 61. Закона:

- величину оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту;
- контролу над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати;
- економију обима;
- економију опсега;
- степен вертикалне интеграције.

Анализом је констатовано да „Телеком Србија“ а.д. на овом тржишту има значајно тржишно учешће, што може искористити у спречавању развоја конкуренције и може се независно понашати у односу на конкуренцију и кориснике услуга. Поред тржишног учешћа, „Телеком Србија“ а.д. своју значајну тржишну снагу остварује и преко контроле над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати, економије обима, економије опсега и вертикалне интеграције.

На основу анализе појединачне значајне тржишне снаге, Агенција је констатовала да „Телеком Србија“ а.д. има значајну тржишну снагу на veleпродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи), (у даљем тексту: релевантно тржиште).

Агенција је у посебном поглављу разматрала препреке за развој тржишне конкуренције, како би на најбољи начин могла да утврди обавезе, у складу са Законом, које ће најефикасније уклонити уочене и могуће препреке ефикасној конкуренцији и на тај начин заштитити интересе крајњих корисника. Агенција је разматрала препреке за развој тржишне конкуренције које би се, у одсуству претходне регулације, могле појавити на посматраном релевантном тржишту.

На основу анализе критеријума за оцену значајне тржишне снаге, као и на основу могућих препрека за развој тржишне конкуренције, које се у одсуству претходне регулације могу јавити на овом тржишту, Агенција је закључила да би се „Телеком Србија“ а.д. могао решењем Агенције одредити за оператора са значајном тржишном снагом и да би му се могле одредити следеће обавезе у складу са одредбама члана 63. Закона:

1. објављивање одређених података - стандардна понуда за рашчлањени приступ локалној петљи и стандардна понуда за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима;
2. недискриминаторно поступање;
3. рачуноводствено раздвајање;
4. омогућавање приступа и коришћење елемената мреже и припадајућих средстава;
5. контрола цена и примена трошковног рачуноводства.

Обавезе на veleпродајном нивоу, које ће бити одређене „Телеком Србија“ а.д. као оператору са значајном тржишном снагом (у даљем тексту: оператор са ЗТС), неопходне су и за подстицање конкуренције на малопродајном тржишту приступа јавној телефонској мрежи, као и на малопродајним тржиштима јавно доступне телефонске услуге и широкопојасног приступа са фиксне локације.

2. УВОД

На основу надлежности Агенције, које проистичу из Закона, спроводи се анализа велепродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

У складу са одредбама члана 59. Закона, Агенција је одредила релевантна тржишта уз примену одговарајућих препорука Европске уније о тржиштима подложним претходној регулацији.

2.1. Регулаторни оквир у Европској унији

На нивоу Европске уније област електронских комуникација је регулисана већим бројем директива, одлука, смерница и препорука које доносе Савет Европске уније, Европски парламент и Европска комисија. Прве директиве као пакети свеобухватних законодавних мера у области телекомуникација су усвојене још током 90-их година прошлог века са циљем либерализације свих телекомуникационих мрежа и услуга и укидања монопола до 1998. године, затим хармонизације прописа на нивоу Европске уније и примене правила о конкуренцији. С тим у вези, Европска комисија је 1998. године усвојила пакет законодавних мера тзв. регулаторни оквир из 1998. године чији је фокус био стварање објективних, транспарентних и недискриминаторних услова за све учеснике на тржишту телекомуникација. Регулаторни оквир из 1998. године препознаје четири тржишта телекомуникација подложна регулацији и то:

- тржиште фиксне телефоније (укључујући и инфраструктуру),
- тржиште мобилне телефоније,
- тржиште изнајмљених линија,
- тржиште интерконеције.

Независна регулаторна тела су била у обавези да периодично спроводе анализе ова четири тржишта са циљем да се утврди да ли постоје оператори са значајном тржишном снагом. При томе основни критеријум за утврђивање значајне тржишне снаге је тржишно учешће, дефинисано на нивоу од 25% уз могућност одступања од овог прага узимајући у обзир и додатне критеријуме као што су могућност да се утиче на тржиште, укупан промет у односу на величину тржишта, контролу инфраструктуре за приступ, приступ финансијским ресурсима итд.

Убрзан развој нових технологија и конвергенција телекомуникационог, медијског и сектора информационих технологија условили су потребу за новим јединственим и технолошки неутралним регулаторним оквиром за све мреже и услуге из области електронских комуникација. Нови регулаторни оквир је усвојен 2002. године, а примењује се од јула 2003. године. Најважније директиве које чине регулаторни оквир из 2002. године су:

1. Директива 2002/21/ЕС Европског парламента и Савета о заједничком регулаторном оквиру за електронске комуникационе мреже и услуге (*Framework Directive*);
2. Директива 2002/20/ЕС Европског парламента и Савета о издавању одобрења за мреже и услуге (*Authorization Directive*);
3. Директива 2002/19/ЕС Европског парламента и Савета о приступу и међусобном повезивању електронских комуникационих мрежа и инфраструктуре (*Access Directive*);
4. Директива 2002/22/ЕС Европског парламента и Савета о универзалном сервису и правима корисника која се односе на електронске комуникационе мреже и услуге (*Universal Service Directive*);
5. Директива 2002/58/ЕС Европског парламента и Савета о обради личних података и заштити приватности у сектору електронских комуникација (*Directive on Privacy and Electronic Communications*).

Важан елемент овог регулаторног оквира представљају анализе тржишта и идентификовање оператора са ЗТС. У јулу 2002. године Европска комисија је објавила Смернице (2002/С 165/03) везане за анализу тржишта и процену значајне тржишне снаге на основу регулаторног оквира за електронске комуникације у којима су наведени основни принципи за анализу тржишта којих национална регулаторна тела треба да се придржавају. За разлику од претходног регулаторног оквира, одлука о проглашењу оператора са ЗТС се доноси не само на основу тржишног учешћа већ и низа других критеријума којима се оцењује појединачна и/или заједничка значајна тржишна снага и који укључују: укупну величину друштва, контролу инфраструктуре која се не може лако дуплицирати, технолошке предности, недостатак преговарачке моћи купаца, лак и повлашћен приступ тржишту капитала и изворима финансирања, диверсификација производа и услуга, економија обима, економија ширине, вертикална интеграција, развијеност дистрибуције и мреже продаје, недостатак тржишног такмичења, баријере у експанзији.

Према Смерницама, поступак анализе тржишта се спроводи у четири корака:

1. дефинисање релевантних тржишта,
2. анализу идентификованих тржишта,
3. идентификовање оператора са ЗТС,
4. увођење мера и обавеза за спречавање монополског понашања.

На основу члана 15. став 1. Директиве 2002/21/ЕС о заједничком регулаторном оквиру, Европска комисија је у фебруару 2003. године усвојила Препоруку 2003/311/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној (*ex ante*) регулацији. У Препоруци је идентификовано укупно осамнаест релевантних тржишта од којих је седам малопродајних и једанаест veleпродајних тржишта.

У децембру 2007. године Европска комисија је донела нову Препоруку 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији. Овом Препоруком је број релевантних тржишта смањен са осамнаест на седам, од којих су шест veleпродајна тржишта, а само једно је малопродајно тржиште. Реч је о следећим тржиштима:

1. малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи на фиксној локацији за резиденцијалне и нерезиденцијалне кориснике;
2. veleпродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
3. veleпродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
4. veleпродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) на фиксној локацији;
5. veleпродајно тржиште широкопојасног приступа;
6. veleпродајно тржиште изнајмљивања завршних сегмената телекомуникационе мреже;
7. veleпродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи.

Уважавајући специфичности различитих земаља по питању степена развијености и либерализације тржишта електронских комуникација, националним регулаторним телима је остављена могућност да идентификују и додатна релевантна тржишта унутар дефинисаног географског подручја која ће бити предмет анализе. Одлука о томе која додатна тржишта треба да буду предмет анализе се доноси искључиво на бази теста три критеријума којим се истовремено утврђује:

1. да ли постоје високе и трајне баријере за улазак на тржиште;
2. да ли је могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације;
3. да ли се утврђени недостаци могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције.

Уколико се утврди да постоје трајне баријере за улазак на тржиште на коме није могуће обезбедити развој конкуренције без регулаторних мера, и на коме се утврђени недостаци не могу отклонити применом прописа из области заштите конкуренције, онда је то тржиште предмет претходне регулације.

Такође, према важећој Препоруци Европске комисије регулаторна тела имају обавезу да сарађују са националним телом за заштиту конкуренције и да периодично извештавају о резултатима анализа.

На иницијативу Европске комисије, Европски парламент и Савет министара Европске уније су у децембру 2009. године донели нови регулаторни оквир у области електронских комуникација који се састоји из две директиве и једног правилника:

1. Правилник број 1211/2009 Европског парламента и Савета о успостављању Тела европских регулатора за електронске комуникације (BEREC);
2. Директива 2009/136/ЕС Европског парламента и Савета којом се мењају: Директива 2002/22/ЕС о универзалном сервису, Директива 2002/58/ЕС о коришћењу података о личности, Правилника број 2006/2004 о сарадњи националних органа надлежних за примену прописа о заштити права потрошача;
3. Директива 2009/140/ ЕС Европског парламента и Савета којом се врше измене: Директиве 2002/21/ ЕС о заједничком оквиру, Директиве 2002/19/ ЕС о приступу и међусобном повезивању, Директиве 2002/20/ ЕС о издавању одобрења за мреже и услуге.

Од 2009. до 2014. године, Европска комисија донела је следеће препоруке у вези са тржиштем електронских комуникација:

- 1) Препорука 2009/396/ЕС од 7. маја 2009. године о регулацији цена фиксне и мобилне терминације позива;
- 2) Препорука 2010/572/EU од 11. септембра 2010. године о регулисаном приступу приступним мрежама следеће генерације;
- 3) Препорука 2013/466/EU од 11. септембра 2013. године о јединственим обавезама недискриминације и трошковним методологијама у циљу промоције конкуренције и побољшања инвестиционе климе на подручју широкопојасног приступа.

Европска комисија је у октобру 2014. године донела Препоруку 2014/710/EU о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација у складу са Директивом 2002/21/ЕС Европског парламента и Савета о заједничком регулаторном оквиру за електронске комуникационе мреже и услуге (*Framework Directive*). Овом препоруком је број тржишта подложних претходној регулацији смањен на 5:

1. велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији, које одговара тржишту 3 Препоруке из 2007. године);
2. велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи, које одговара тржишту 7 Препоруке из 2007. године;
3. а) велепродајно тржиште локалног приступа елементима мреже који се пружа на фиксној локацији, које одговара тржишту 4 Препоруке из 2007. године;
б) велепродајни средишњи приступ који се пружа на фиксној локацији за производе за масовно тржиште, које одговара тржишту 5 Препоруке из 2007. године;
4. велепродајно тржиште висококвалитетног приступа који се пружа на фиксној локацији, које одговара тржишту 6 Препоруке из 2007. године.

2.2. Правни оквир за спровођење поступка анализе тржишта у Републици Србији

Закон је усклађен са Европским регулаторним оквиром из 2002. године и Препоруком Европске комисије 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији.

Према Закону, анализу тржишта спроводи Агенција на основу надлежности које проистичу из Закона. Одредбе чл. 59. до 71. Закона садрже правила о тржиштима подложним претходној регулацији и обавезама оператора са ЗТС.

Одредбама члана 59. Закона је прописано да претходној регулацији подлежу тржишта на којима постоје структурне, регулаторне и друге трајније препреке које онемогућавају улазак нових конкурената, на којима није могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације и на којима се уочени недостаци не могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције. Тржишта која подлежу претходној регулацији, односно релевантна тржишта у смислу Закона, одређује Агенција уз примену одговарајућих препорука Европске уније.

Агенција је донела Одлуку о одређивању релевантних тржишта подложних претходној регулацији којом је утврђено да претходној регулацији подлежу следећа тржишта:

1. малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
2. велепродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
3. велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
4. велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи);
5. велепродајно тржиште широкопојасног приступа;
6. велепродајно тржиште изнајмљених линија;
7. велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи;
8. малопродајно тржиште дистрибуције медијских садржаја;
9. малопродајно тржиште јавно доступне телефонске услуге са фиксне локације.

Сагласно одредби члана 61. став 1. Закона, оператор има значајну тржишну снагу на релевантном тржишту ако сам или заједно са другим операторима има доминантан положај, односно положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената, својих претплатника и коначно потрошача. За утврђивање појединачне значајне тржишне снаге Закон прописује следећи низ критеријума:

1. величину оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту;
2. контролу над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати;
3. технолошку предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту;
4. недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца;

5. лак или повлашћен приступ тржиштима капитала, односно финансијским ресурсима;
6. степен диверсификације производа или услуга (нпр. повезани производи или услуге);
7. економију обима;
8. економију опсега;
9. степен вертикалне интеграције;
10. високи степен развоја дистрибутивне и продајне мреже;
11. недостатак потенцијалне конкуренције;
12. постојање препрека за ширење.

За утврђивање заједничке тржишне снаге посматрају се и: zasiћеност тржишта, стагнација или умерени раст потражње, мала еластичност потражње, хомогеност производа, сличност структуре трошкова, високе препреке за улазак на тржиште, итд.

Када се на основу спроведене анализе тржишта утврди да на релевантном тржишту (као и на уско повезаном тржишту) не постоји делотворна конкуренција, Агенција, након спроведених јавних консултација, доноси решење којим одређује оператора са ЗТС на том тржишту и одређује му најмање једну обавезу из члана 63. Закона, водећи рачуна о врсти и природи утврђених недостатака на тржишту, претходним улагањима, подстицању даљих улагања и могућности за повраћај улагања по разумној стопи с обзиром на повезане ризике.

Сагласно одредби члана 63. Закона обавезе оператора са ЗТС су:

1. објављивање одређених података,
2. недискриминаторно поступање,
3. рачуноводствено раздвајање,
4. омогућавање приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава,
5. контрола цена и примена трошковног рачуноводства,
6. пружање основног скупа изнајмљених линија,
7. обезбеђивање могућности за избор и предизбор оператора,
8. пружање малопродајних услуга под одређеним условима.

Одредбом члана 60. Закона је, између осталог, прописано да Агенција врши анализу релевантних тржишта најмање једном у три године, као и да у том процесу сарађује са органом надлежним за заштиту конкуренције. Ова анализа представља други, нови круг анализе veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) и обухвата период од 2012. до 2014. године.

2.3. Преглед досадашњих активности

Након претходне анализе тржишта донет је Правилник о општим условима за обављање делатности електронских комуникација по режиму општег овлашћења („Службени гласник РС, бр. 38/11, 44/11-исправка и 13/14), на основу кога је више оператора уписано

у евиденцију оператора који пружају јавну говорну услугу на фиксној локацији. Такође, донети су и Правилник о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране оператора са значајном тржишном снагом у области електронских комуникација („Службени гласник РС“, број 52/11) и Правилник о минималном садржају, нивоу детаљности и начину објављивања стандардних понуда („Службени гласник РС, број 70/11).

Решењем Агенције број 1-02-3491-568/11-37 од 29.11.2011. године и решењем број 1-01-731-4/12-3 од 09.04.2013. године, донетим у поновљеном поступку, „Телеком Србија“ а.д. одређен је за оператора са ЗТС на veleпродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) и одређене су му следеће обавезе:

- 1) објављивање одређених података у форми стандардне понуде;
- 2) недискриминаторно поступање;
- 3) рачуноводствено раздвајање;
- 4) омогућавање приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава;
- 5) контрола цена и примена трошковног рачуноводства.

Након тога „Телеком Србија“ а.д. је објавио Стандардну понуду за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д., као и Стандардну понуду за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д.

3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА

У складу са одредбама члана 59. Закона, релевантно тржиште је тржиште на коме постоје структурне, регулаторне и друге трајније препреке које онемогућавају улазак нових конкурената, на коме није могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације и на коме се уочени недостаци не могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције.

Приликом анализе релевантног тржишта коришћене су Смернице Европске комисије, које садрже основне принципе за анализу тржишта којих национална регулаторна тела треба да се придржавају.

Приликом анализе одређеног тржишта, према Смерницама Европске комисије, потребно је извршити дефинисање, односно одређивање граница предметног тржишта, при чему треба да се утврди производна и географска димензија тржишта.

Релевантно тржиште у сектору електронских комуникација дефинише се као скуп свих понуђених електронских комуникационих услуга на одређеном географском подручју, које су по својим карактеристикама, наменама и ценама, међусобно заменљиве (супститути). Производи или услуге који нису међусобно заменљиви не представљају део истог тржишта.

Поступак дефинисања релевантног тржишта обухвата анализу супституције на страни тражње, анализу супституције на страни понуде и анализу потенцијалне конкуренције. За процену постојања супституције на страни тражње или понуде може се применити тзв. хипотетички тест монопола. Овај тест подразумева испитивање реакције купаца (на страни тражње) или других оператора (на страни понуде) у случају малог (од 5 до 10%), али значајног и трајног повећања цене датог производа или услуге уз претпоставку да цене осталих производа или услуга остају непромењене.

Супституција на страни тражње треба да покаже да ли ће корисник једне услуге почети да користи другу сличну услугу код истог оператора као одговор на мало, али значајно и трајно повећање цене услуге коју користи или ће се преоријентисати на исту или сличну услугу код другог оператора који није повећао цене. На основу тога се утврђује скуп услуга које крајњи корисник сматра супститутивима на посматраном тржишту.

Помоћу супституције на страни тражње утврђују се услуге које корисници сматрају међусобно заменљивим. С друге стране супституција на страни понуде указује на спремност оператора да у кратком року понуди исту услугу без значајних додатних трошкова.

Супституција на страни понуде показује да ли ће, у случају да један оператор повиси цену одређене услуге, други оператори који нису пружали ту услугу моћи, одмах или у кратком року, да се преоријентишу и понуде услугу без значајних додатних трошкова.

Код супституције на страни понуде, оператор одмах реагује на повећање цене, за разлику од потенцијалног конкурента коме треба више времена да би почео са

пружањем исте услуге. Поред тога, код супституције на страни понуде оператор се не излаже додатним трошковима, док улазак потенцијалног конкурента на тржиште захтева значајне неповратне трошкове.

Потенцијална конкуренција се односи на могућност уласка новог оператора на тржиште. Уколико постоји претња уласка новог оператора, јавља се притисак од стране потенцијалних конкурената на постојеће операције на тржишту и тиме подиже општи ниво конкуренције на тржишту.

Релевантно географско тржиште обухвата област у којој су заинтересовани привредни субјекти укључени у понуду и потражњу релевантних производа и услуга, у којој су услови конкурентности слични или довољно хомогени и која се може препознати као различита од суседних области у којима су преовлађујући услови конкурентности знатно различити. Географска димензија релевантног тржишта углавном је одређена на основу покривености мрежом и постојања једнаких законских и регулаторних услова.

3.1. Карактеристике релевантног тржишта

Потражња за услугама на veleпродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) је последица потражње за услугом широкопојасног приступа Интернету на малопродајном тржишту, што је у складу са праксом и регулативом у земљама Европске уније да се регулацијом veleпродајног тржишта може обезбедити развој делотворне тржишне конкуренције и на малопродајном нивоу.

Велепродајна услуга рашчлањеног приступа локалној петљи и veleпродајна услуга широкопојасног (*bitstream*) приступа Интернету, чине два различита релевантна тржишта подложна претходној регулацији. Иако се обе veleпродајне услуге користе за пружање исте малопродајне услуге широкопојасног приступа Интернету, за оператора који користи услугу рашчлањеног приступа локалној петљи, veleпродајна услуга широкопојасног приступа углавном неће представљати супститут. Оператор корисник veleпродајне услуге широкопојасног приступа може да пружа услуге крајњим корисницима уз мања улагања, али не може да прилагоди своје услуге у мери у којој је то могуће када се користи услуга рашчлањеног приступа локалној петљи. Услуга рашчлањеног приступа локалној петљи захтева од оператора корисника значајна улагања, која су по свом обиму много већа од улагања оператора корисника veleпродајне услуге широкопојасног приступа Интернету.

Услуга рашчлањеног приступа локалној петљи захтева већа улагања, али и даје већу флексибилност и контролу приликом пружања услуге крајњем кориснику. У овом случају оператор корисник услуге рашчлањеног приступа управља *DSLAM*-ом (*Digital Subscriber Line Access Multiplexer*), што му даје могућност да крајњем кориснику нуди комплетну услугу, одређује техничке и квалитативне карактеристике услуге и приступну брзину независно од veleпродајне услуге за широкопојасни приступ Интернету коју нуди оператор мреже за приступ (који је истовремено и оператор са ЗТС). План развоја и

ширења мреже крајњих корисника преко рашчлањеног приступа локалној петљи зависи од самог оператора корисника велепродајне услуге. Оператор корисник сам одређује у којим географским подручјима жели крајњим корисницима да пружи приступ преко ADSL-а постављањем DSLAM-а.

3.1.1. Јавне фиксне комуникационе мреже и приступ мрежи и припадајућим средствима

„Телеком Србија“ а.д. се на тржишту Републике Србије може означити као традиционални телекомуникациони оператор (*incumbent*), који је годинама имао искључиво право пружања телекомуникационих услуга (што се сматрало природним монополем), на сличан начин као што је и у осталим државама, у периоду пре либерализације, постојао монопол на тржишту телекомуникација. Захваљујући томе, „Телеком Србија“ а.д. је формирао велику базу корисника, а његова фиксна телекомуникациона мрежа је широко развијена и покрива целокупну територију Републике Србије.

„Телеком Србија“ а.д., као оператор јавне фиксне телекомуникационе мреже, је до 9. јуна 2005. године имао ексклузивно (искључиво) право на пружање фиксних телекомуникационих услуга, као и ексклузивно право да гради, поседује и експлоатише све врсте постојећих фиксних телекомуникационих инфраструктура и мрежа.

Одлуком Агенције број 1-КАБ-6-10/06-1 од 24. марта 2006. године „Телеком Србија“ а.д. је одређен за јавног телекомуникационог оператора са значајним тржишним уделом за услуге јавне фиксне телефонске мреже.

Агенција је 17.6.2009. године издала две Лиценце за јавну фиксну бежичну телекомуникациону мрежу (FWA) „Телеком Србија“ а.д. и MEDIA WORKS d.o.o. Београд (сада Orion telekom d.o.o. Београд). Orion telekom d.o.o. је почео са пружањем услуга крајњим корисницима 2010. године.

Министарство за телекомуникације и информационо друштво је донело Правилник о броју и периоду на који се издаје Лиценца за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге, као и о минималним условима за издавање Лиценце и најмањем износу једнократне накнаде за издавање Лиценце („Службени гласник РС“, број 87/09). Овим правилником је, између осталог, предвиђено да оператор са значајном тржишном снагом има обавезу да, за пружање јавне говорне услуге, имаоцу Лиценце за јавну фиксну телекомуникациону мрежу пружи подршку за рашчлањени приступ локалној петљи (потпуни рашчлањени приступ и заједнички рашчлањени приступ), колокацију, коришћење транспортних капацитета и приступ информационим системима. Након спроведеног поступка јавног надметања, Лиценца за јавну фиксну телекомуникациону мрежу је додељена подносиоцу најповољније понуде, Telenor d.o.o. Београд, на период од 10 година, а ступила је на снагу 10. фебруара 2010. године.

Telenor d.o.o. је, након добијања Лиценце за јавну фиксну телекомуникациону мрежу, ступио у преговоре са „Телеком Србија“ а.д. који су се, између осталог, односили и на цене и услове у вези са приступом мрежној инфраструктури, рашчлањеним приступом

локалној петљи (потпуним и дељеним) и колокацијом. Како оператори нису могли да постигну договор, Агенција је донела одлуку број 1-КАБ-031-946/10-6 од 04.06.2010. године, којом је „Телеком Србија“ а.д. одредила цену за једнократну накнаду за рашчлањени приступ локалној петљи, цене месечне накнаде за потпуни и заједнички (дељени) приступ локалној петљи, месечну накнаду за услугу колокације. Агенција је након тога донела још неколико одлука којима су регулисани елементи Уговора о рашчлањеном приступу локалној петљи и Уговора о пружању услуге колокације.

Решењем Агенције број 1-02-3491-568/11-37 од 29.11.2011. године, „Телеком Србија“ а.д. одређен је за оператора за ЗТС на велепродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) и одређене су му следеће обавезе:

- 1) објављивање одређених података у форми стандардне понуде;
- 2) недискриминаторно поступање;
- 3) рачуноводствено раздвајање;
- 4) омогућавање приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава;
- 5) контрола цена и примена трошковног рачуноводства.

Испуњавајући законске обавезе проистекле из анализе тржишта „Телеком Србија“ а.д. је објавио Стандардну понуду за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д., као и Стандардну понуду за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д.

Ове стандардне понуде обухватиле су услове и цене које је донела Агенција, решавајући спорове оператора, у периоду који је претходио проглашењу „Телеком Србија“ а.д. за оператора са ЗТС на велепродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

Правилник о општим условима за обављање делатности електронских комуникација по режиму општег овлашћења је у складу са Законом, прописао да се пружање јавно доступне телефонске услуге обавља по режиму општег овлашћења. Осим оператора који су јавно доступну телефонску услугу обављали на основу издатих лиценци, од 2012. године на тржишту су се појавили и оператори који су право да пружају јавно доступну телефонску услугу стекли на основу општег овлашћења, тако да је, закључно са крајем 2014. године, списак оператора који пружају јавно доступну телефонску услугу следећи:

ОПЕРАТОР	АДРЕСА	ГРАД
TELEKOM SRBIJA AD	Таковска 2	Београд
TELENOR DOO	Омладинских бригада 90	Нови Београд
SERBIA BROADBAND - SRPSKE KABLOVSKE MREŽE	Булевар Зорана Ђинђића 8а	Нови Београд
ORION TELEKOM DOO	Гандијева 76 а	Београд
SAT-TRAKT DOO	Маршала Тита 111	Бачка Топола
INTERAKTIVNE KABLOVSKE OBJEDINJENE MREŽE - I.KOM DOO BEOGRAD	Цона Кенедија 10д	Београд
BEOTELNET-ISP	Булевар војводе Мишића 37	Београд
KOPERNIKUS TECHNOLOGY D.O.O.	Јурија Гагарина 206	Нови Београд
TELEMARK SYSTEMS	Светог Саве 35	Чачак
RADIJUS VEKTOR DOO	Милентија Поповића 9	Београд
DOO KNIGHT DEVELOPEMENT SUPPORT	Булевар ослобођења 26	Нови Сад
INVEST-INŽENJERING	Пут шајкашког одреда 5а	Нови Сад
BEOGRID	Нехруова 82а	Нови Београд
DRUŠTVO ZA TELEKOMUNIKACIJE JET TV DOO	Краљице Марије 1	Шабац

Објављивањем Стандардне понуде за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д. и Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д., од стране „Телеком Србија“ а.д. као оператора са ЗТС, успостављено је велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) у јавној фиксној телекомуникационој мрежи. Тиме је осталим операторима омогућено да користе ове велепродајне услуге од „Телеком Србија“ а.д. под транспарентним и недискриминаторним условима.

3.2. Супституција на страни тражње – малопродајни ниво

Супституција на страни тражње треба да покаже да ли ће у случају малог али трајног повећања цене услуге, корисник који користи услугу прећи на другу услугу код истог оператора или ће користити исту или сличну услугу код другог оператора који није повећао цене. Уколико више оператора пружа исту услугу, а један од њих повећа цену услуге, његови дотадашњи корисници имају могућност да пређу код другог оператора и тиме оног оператора који се одлучио на повећање цена присиле да врати цене на претходни ниво, јер би у супротном изгубио део корисника и тиме смањио приходе и удео на тржишту.

Регулатива Европске уније одражава став да малопродајно тржиште широкопојасног приступа Интернету не треба да буде подложно претходној регулацији, јер се регулацијом велепродајног тржишта приступа мрежи и елементима мреже, а регулацијом велепродајног тржишта широкопојасног приступа Интернету осигурава развој делотворне тржишне конкуренције и на малопродајном нивоу.

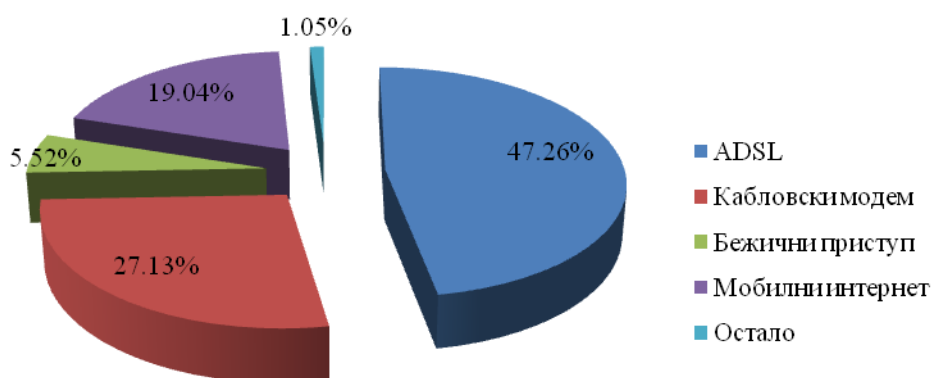
Потражња за услугама на veleпродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) је последица потражње за услугом широкопојасног приступа Интернету на малопродајном тржишту.

У поступку утврђивања постојања супституције између услуга широкопојасног приступа Интернету потребно је поћи од идентификовања технологија које се користе за пружање ове врсте услуге.

На малопродајном тржишту услуга широкопојасног приступа Интернету у Републици Србији могу се издвојити следеће приступне технологије:

- ADSL са директним прикључком на мрежу;
- приступ преко кабловске мреже оператора дистрибуције медијског садржаја;
- приступ путем мобилних мрежа (EDGE, UMTS, HSDPA) и бежичних мрежа (Wi-Fi, WiMAX);
- приступ путем оптичких каблова (FTTH).

Набројане технологије су у различитом степену заступљене у укупном броју корисника широкопојасног приступа (Слика 1.).

Слика 1. Структура крајњих корисника према технологији приступа

У складу са расположивим подацима, коришћење ADSL технологије (назив ADSL се користи у ширем значењу, као генерички назив за широкопојасни приступ преко бакарних параца) и даље представља доминантан начин приступа услузи широкопојасног приступа Интернету у малопродаји и његов удео чини половину укупног броја корисника свих релевантних технологија приступа. За овим видом приступа следе: приступ путем кабловске мреже са учешћем од 27,13 %, мобилни приступ (19,04%) и бежични приступ (5,52%). Остали видови приступа су заступљени са

учешћем мањим од једног процента. У складу са чињеницом да је приступ путем бакарне парице (ADSL) доминантан на малопродајном тржишту широкопојасног приступа Интернету, потребно је утврдити да ли постоји супституција тражње, у оквиру осталих доступних технологија за приступ на овом сегменту тржишта, тако да су задовољени следећи критеријуми:

- омогућен сталан приступ Интернету,
- упоредиве цена, брзина протока, квалитет и начин коришћења.

3.2.1. xDSL приступ путем бакарне парице

xDSL приступ подразумева коришћење постојеће фиксне телефонске мреже засноване на бакарним парицама за пружање услуге широкопојасног приступа Интернету. Постоји неколико технологија за широкопојасни приступ преко бакарне парице: ADSL, ADSL2+, VDSL, VDSL2, SHDSL, HDSL и др. које се означавају заједничким називом xDSL. Код широкопојасног ADSL приступа, сам назив приступне технологије (асиметрична дигитална претплатничка линија) подразумева одређен степен диспропорције између брзине преноса података према кориснику (*downstream*) са једне стране и брзине преноса података према оператору - пружаоцу услуге (*upstream*) са друге. При оваквом, асиметричном начину преноса података, значајно су веће брзине преноса података према кориснику.

У анализи супституције остали видови широкопојасног приступа се упоређују у односу на ADSL који се користи као генерички назив за широкопојасни приступ преко бакарних парица.

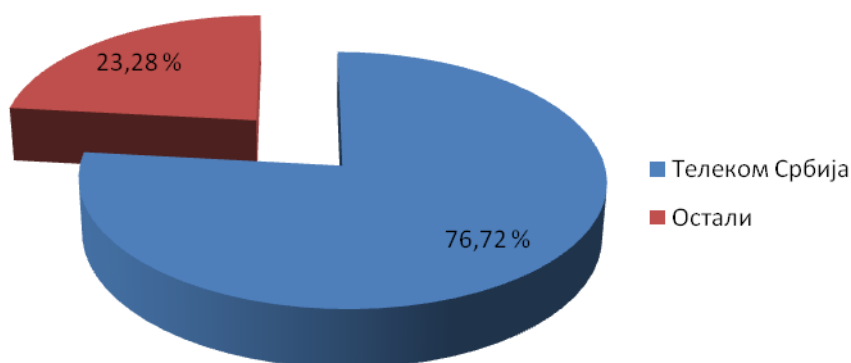
Пошто је пружање услуге ADSL повезано са услугом фиксне телефоније, коришћењем телефонских сервиса се управља на нивоу комутационог чвора, док се услугом приступа Интернету управља на нивоу широкопојасне мреже Интернет провајдера. Бакарна парица поседује много већи потенцијал него што је потребно само за пренос сигнала телефонског разговора, тако да капацитет бакарне парице који остаје на располагању може бити искоришћен за ADSL приступ.

Слика 2. Шема коришћења фреквенцијског опсега бакарне парице

Ово се постиже тако што се одређени фреквенцијски опсег користи за одређену намену. За пренос стандардног телефонског саобраћаја се користи опсег до 4 kHz и он се специјалним филтером одваја од осталог опсега, чиме одвијање телефонског разговора чини независним од коришћења услуге ADSL. Други фреквенцијски опсег се користи за пренос података према пружаоцу услуге (*upstream*), док се трећи фреквенцијски опсег користи за пренос података према кориснику (*downstream*).

У Републици Србији тренутно су све бакарне парице у власништву „Телеком Србија“ а.д. Ова чињеница указује да постоји инфраструктура која се тешко реплицира, а која је грађена у дужем временском периоду, у коме је „Телеком Србија“ а.д. имао повлашћен положај на тржишту. Као што је приказано на Слици 3, у структури крајњих корисника ADSL приступа Интернету, удео „Телеком Србија“ а.д. износи 76,72%.

Слика 3. Крајњи корисници широкопојасног ADSL приступа Интернету

Табела 1. ADSL пакети у понуди „Телекома Србија“ а.д.

Назив пакета	Брзина	Цена претплате у РСД (са ПДВ-ом)
Net 10	10/1 Mb/s	1.549
Net 20	20/2 Mb/s	1.899
Net 50	50/2 Mb/s	2.899
Net 100	100/2 Mb/s	3.999

Сви малопродајни пакети за широкопојасни приступ Интернету на које се односи понуда „Телеком Србија“ а.д. нуде неограничени проток. У Табели 2. приказани су пакети који се налазе у понуди кабловског Интернета највећег кабловског оператора „Serbia Broadband – Srpske kablovske mreže” d.o.o. Beograd (у даљем тексту: SBB d.o.o.).

У вези са претходно наведеним, потребно је поменути и одређене видове везивања услуга у малопродаји широкопојасног приступа Интернету.

У пракси постоје следећи типови везивања производа или услуга:

- 1) на тржишту је заступљен само пакет услуга и не постоји могућност да се било која услуга из пакета купи одвојено;
- 2) на тржишту су заступљени и пакет услуга и појединачна услуга, с тим да услуга у оквиру пакета има значајно нижу цену од оне која важи када се та иста услуга купи одвојено;
- 3) на тржишту се једна услуга нуди и одвојено и у оквиру пакета, а куповина друге услуге је условљена куповином прве.

Најчешће се услуге на тржиштима на којима оператор има значајну тржишну снагу везују за услуге на другим тржиштима на којима оператор нема доминантну позицију.

VDSL технологија омогућава бржи пренос података крајњим корисницима на краћим растојањима у односу на ADSL приступ.

Услуга широкопојасног приступа Интернету путем ADSL приступа преко бакарне парице није у могућности да подржи потенцијалне потребе корисника за истовременим преносом говорне телефоније, интерактивног видеа и података између крајњих корисника и централе. Ако замени бакарни кабл између главног разделника и сабирне тачке оптичким и постави DSLAM унутар сабирне тачке оператор би путем VDSL технологије (посебно VDSL2) крајњим корисницима могао да пружи бржи пренос података на краћим удаљеностима (у односу на ADSL технологије).

Услуге које VDSL2 подржава су:

- пренос вишеканалне TV високе дефиниције (HDTV),
- видео на захтев (VoD - *Video on Demand*),
- видео-конференције (*Video Conferencing*),
- пренос говора преко IP (VoIP - *Voice over IP*).

Сагласно наведеном, VDSL2 представља основу за пружање тзв. *triple play* usluge. Под овом услугом подразумева се пружање услуга телефоније, широкопојасног приступа Интернету и IP телевизије у јединственом пакету, од стране једног оператора и преко једне физичке везе. Крајњем кориснику *triple play* пружа једноставнији и ефикаснији приступ овом скупу услуга. Корисник добија један рачун за све услуге, послује са једним уместо са више одвојених оператора и генерално добија бољи квалитет пружених услуга. Оператор том приликом користи мање опреме за више услуга, док је надгледање и управљање мрежом централизовано и знатно једноставније.

Такође треба истаћи нове трендове у понуди широкопојасних услуга од стране „Телеком Србија“ а.д. Као последица увођења већих брзина приступа који се нуди крајњим корисницима и нових технологија, долази до децентрализације мреже и скраћивања претплатничке петље. Услед тога долази до постављања уличних кабинета где се завршавају претплатничке парице, чиме се мења структура фиксне телефонске мреже као и начин коришћења велепродајних услуга од стране оператора корисника.

3.2.2. Приступ путем мобилних и бежичних мрежа

У Републици Србији, на основу података из упитника добијених од оператора мобилне телефоније о броју корисника технологије 3G, постоје предуслови да широкопојасни приступ Интернету путем мобилних мрежа буде најзаступљенији начин приступа Интернету.

Мобилни приступ се односи на технологије које постижу брзину преноса од најмање 256 kb/s, у једном или оба смера, као што су широкопојасни CDMA (W-CDMA), у Европи познат као Универзални мобилни телекомуникациони систем (UMTS); HSDPA (*High-Speed Downlink Packet Access*) у комбинацији са HSUPA (*High-Speed Uplink Packet Access*); CDMA2000 1xEV-DO и CDMA2000 1xEV-DV. Приступ може бити преко било ког уређаја (преносног или лаптоп рачунара, мобилног телефона, итд.).

Код технологије EDGE није могуће остварити брзину преноса већу од 220 kb/s, док код UMTS-а брзина преноса не прелази 384kb/s. Надоградња у виду технологије HSPA подржава брзине до 14,4 Mb/s, надоградња названа HSPA+ до 21 Mb/s, а HSPA *dual carrier* до 42 Mb/s.

За разлику од технологија EDGE и UMTS, HSDPA се по приступној брзини може сматрати супститутом. Међутим, због чињенице да ова технологија има своје специфичности (пад перформанси у зависности од оптерећења мреже говорним саобраћајем), као и због одсуства пакета са неограниченим протоком, ова технологија се не може сматрати супститутом приликом посматрања релевантног малопродајног тржишта.

Поред тога, мобилни оператори у својој понуди немају могућност сталног (неограниченог) приступа Интернету преко мобилне мреже, што одвраћа кориснике ADSL приступа Интернету или приступа Интернету преко кабловске мреже од преласка на коришћење Интернета путем мобилне мреже. Дакле, ни у том смислу приступ Интернету преко мобилне мреже не представља супститут.

Лиценце за фиксни бежични приступ путем CDMA (*Code Division Multiple Access*) технологије издате су ради обезбеђивања претплатничког броја на оним локацијама, на којима нема техничких услова за проширење фиксне мреже. Агенција је 17.6.2009. године издала две Лиценце за јавну фиксну бежичну телекомуникациону мрежу (FWA) у фреквенцијском опсегу 411,875-418,125/421,875-428,125 MHz и говорне услуге, пренос пакета података и истовремен пренос говора и података „Телеком Србија“ а.д. и Orion telekom d.o.o. Београд.

Бежични приступ за кориснике на фиксној локацији заснован на CDMA технологији је знатно спорији од брзине коју омогућава ADSL приступ или приступ путем кабловских мрежа.

Увођење широкопојасног приступа у оквиру опсега ослобођеног по основу дигиталне дивиденде је један од начина да се подстакне развој широкопојасног приступа. Развојем мултимедијалних сервиса којима корисник може да приступи без обзира где се налази

подстиче се развој руралних области и индустријских зона, а повезивањем привредних региона развој државе.

Реално је очекивати да ће технологија мобилних електронских комуникација и у наредном периоду ићи у правцу развоја мобилног широкопојасног приступа и конвергенције фиксних и мобилних сервиса и мрежа, у оквиру изградње мрежа нове генерације (*NGN, Next Generation Networks*).

Бежични приступ преко Wi-Fi налази се у понуди више мањих оператора. Због локалног карактера мрежа ових оператора, малог броја корисника и квалитета који није могуће гарантовати, широкопојасни приступ преко Wi-Fi технологије не може се сматрати заменом за ADSL приступ путем бакарне парице.

Предност система WiMAX у односу на класичне везе је, пре свега, у квалитету сигнала, његовој изузетно високој безбедности, могућности повезивања на мрежу провајдера без оптичке видљивости између уређаја и базне станице. Осим тога, WiMAX не захтева постојање телефонске линије и пружа економичан широкопојасни пренос података, говора и видеа до резиденцијалних и пословних клијената широм света.

Недостаци ове услуге су зависност њеног квалитета од растојања корисника од базне станице и укупног броја корисника којима се та услуга пружа путем поједине базне станице, као и недостатак стандарда и високе цене терминалне опреме.

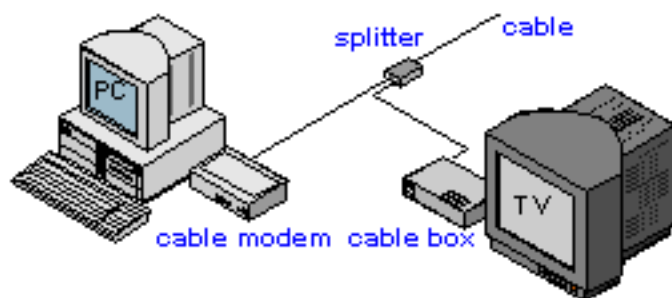
Претпоставка је, да би постојање услова за пружање мобилне WiMAX услуге на целој територији Републике Србије корисницима омогућило да имају прави мобилни Интернет, доступан у сваком тренутку, где год да се налазе, уз елиминисање потребе за делом фиксне телекомуникационе мреже. То би, такође, омогућило конвергенцију мобилних и фиксних широкопојасних мрежа помоћу технологије широкопојасног радио приступа и флексибилне архитектуре мреже.

Према техничким карактеристикама WiMAX технологија би могла да буде супститут, међутим широкопојасни приступ преко WiMAX технологије остварује мали број корисника.

С обзиром на наведено, Агенција услугу фиксног бежичног приступа путем WiMAX технологије у овом тренутку не сматра супститутом ADSL приступу путем бакарне парице.

3.2.3. Приступ путем кабловских мрежа

Приступ Интернету путем кабловских мрежа представља врсту широкопојасног приступа који користи постојећу инфраструктуру изграђену првенствено за пружање услуге дистрибуције медијских садржаја. Широкопојасни приступ се остварује коришћењем коаксијалног кабла или хибридне оптичко-коаксијалне мреже (*HFC – Hybrid Fiber-Coax*), путем којих се истовремено врши и пренос сигнала кабловске телевизије.

Слика 4. Шема широкопојасног приступа Интернету путем кабловских мрежа

Брзине преноса података овим видом приступа упоредиве су са брзинама преноса путем ADSL приступа помоћу бакарне парице. Приступ Интернету путем кабловских мрежа се од ADSL приступа разликује по томе што функционише на принципу дељења ширине пропусног опсега.

У периоду на који се односи ова анализа, поједини кабловски оператори су, осим приступа бројним домаћим и страним ТВ програмским садржајима, пружали и услугу широкопојасног приступа Интернету. Постојање кабловских оператора који поседују сопствену кабловску инфраструктуру, омогућава им, да уз релативно мале инвестиције прилагоде пружање услуге широкопојасног приступа Интернету, тако да представљају конкуренцију ADSL приступу.

У Републици Србији постоји значајан број корисника ове услуге широкопојасног приступа и он износи 27% укупног малопродајног тржишта широкопојасног приступа Интернету. Највећи кабловски оператор SBB d.o.o., који је решењем Агенције, број: 1-02-3491-568/11-41 од 29.11.2011. године одређен за оператора са ЗТС на малопродајном тржишту дистрибуције медијских садржаја, има у својој понуди следеће Интернет пакете:

Табела 2. Пакети за кабловски приступ Интернету у понуди SBB

Назив пакета	Цена претплате у РСД (са ПДВ-ом)
Paket S+ (25/2 Mb/s)	1.590
Paket M + (40/2 Mb/s)	2.190
Paket L+ ((60/3 Mb/s)	2.990
Paket XL+ (100/3 Mb/s)	3.990
Paket Turbo XL+ (120/5 Mb/s)	4.990

На основу наведених података се може закључити да приступ Интернету путем кабловских мрежа представља супститут ADSL приступу на малопродајном нивоу. Оператор који пружа услугу ADSL приступа не може остварити профит повећањем цена својих услуга из разлога што би дошло до пребацивања крајњих корисника на широкопојасни приступ Интернету путем кабловских мрежа свуда где је то корисницима омогућено. Међутим, понуда ове услуге је реализована само на простору одређених урбаних целина, а не на целој територији Републике Србије.

Значајно је напоменути да је кабловски приступ Интернету у малопродаји увек вршио одређени ценовни притисак на ADSL приступ.

Најчешће се услуга широкопојасног приступа Интернету код оператора КДС мрежа везује за услуге кабловске телевизије. Овде је у питању тип везивања код ког услуга широкопојасног приступа у оквиру пакета има значајно нижу цену него када се купује одвојено. Такође, овај начин везивања услуга се може подвести и под облик везивања услуга где је коришћење кабловског Интернета условљено куповином основног пакета кабловске телевизије.

У складу са наведеним, широкопојасни приступ Интернету путем кабловских мрежа представља супститут ADSL приступу на малопродајном тржишту у техничком погледу, али са аспекта географске распрострањености то није случај.

3.2.4. Приступ путем оптичких каблова

Приступ Интернету путем оптичких каблова омогућава веће брзине од ADSL приступа и подржава пружање услуга које захтевају висок ниво протока података. Развој оваквих приступних технологија је условљен све већом тражњом за услугама као што је IP телевизија и телевизија високе резолуције (HDTV). Међутим, овај начин приступа Интернету у Републици Србији још није довољно развијен.

Агенција очекује да ће се у наредном периоду повећавати број крајњих корисника којима ће оператори пружати услугу широкопојасног приступа Интернету путем оптичких каблова и који ће бити спремни да плате вишу цену за овакав, виши квалитет услуге. У вези са тим, Агенција закључује да ће овај вид приступа имати значајан утицај на тржишту малопродаје широкопојасног приступа и овај вид услуге ће представљати супститут постојећим услугама заснованим на ADSL технологији.

Оптички телекомуникациони системи имају стратешки значај за развој мрежа електронских комуникација, електронских сервиса и информационог друштва у целини. Имајући то у виду, може се очекивати да ће у наредном периоду FTTH бити један од најчешћих приступа Интернету и Агенција ће континуирано пратити развој и улогу ове услуге и њен утицај на тржиште широкопојасног приступа Интернету, што може имати значаја приликом будућих анализа овог релевантног тржишта.

3.3. Супституција на страни тражње - veleпродајни ниво

Постојање замене за одређену veleпродајну услугу подразумева да, услед повећања veleпродајне цене услуге, оператори корисници те услуге могу да замене veleпродајну услугу или да сами створе услове (изградње мрежу) за коришћење услуге која се по техничким карактеристикама и цени може сматрати одговарајућом заменом. Сходно томе, као супститути услузи рашчлањеног приступа локалној петљи разматрани су следећи случајеви:

- изградња сопствене мреже до крајњег корисника,
- услуга приступа *bitstream*,

- коришћење фиксних приступних мрежа оператора.

3.3.1. Изградња сопствене мреже до крајњег корисника као супституција за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи

Изградња сопствене мреже за приступ до крајњег корисника захтева велика улагања, уз значајно учешће такозваних неповратних трошкова (*sunk costs*), што значи да оператор који одлучи да уложи средства неће моћи да надокнади све трошкове уколико касније одлучи или буде присиљен да напусти тржиште.

Изградња сопствене мреже за приступ до крајњег корисника је исплатива у случају када на одређеном подручју постоји довољан број и густина потенцијалних корисника. Осим постојања економије обима и довољне густине потенцијалних корисника, потребно је да постоји и тражња за осталим телекомуникационим услугама да би се исплатила велика улагања.

Поред великих улагања, изградња мреже за приступ захтева и дуг временски период, тако да конкуренција не може тренутно да одговори на мало, али значајно и трајно повећање цене широкопојасног приступа, услед чега традиционални телекомуникациони оператор може да се понаша независно у односу на конкуренцију. Из тога произилази да се изградња сопствене мреже за приступ не може сматрати супститутом за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи.

На основу наведеног Агенција је закључила да изградња сопствене мреже за приступ до крајњег корисника не представља супституцију за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи.

3.3.2. Услуга *bitstream* као замена за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи

Услуга рашчлањеног приступа локалној петљи захтева значајна улагања, која су по свом обиму мања од изградње сопствене мреже за приступ, али су много већа од улагања када се користи услуга *bitstream* приступа. Поред тога што оператор корисник велепродајне услуге широкопојасног приступа (*bitstream*) с мањим улагањима може да пружа услуге крајњим корисницима, његова понуда је ограничена и он не може да прилагоди своје услуге у мери у којој би то могао када би користио услугу рашчлањеног приступа локалној петљи. Оператор корисник велепродајне услуге широкопојасног (*bitstream*) приступа је зависан од пословне политике оператора мреже за приступ (који је истовремено и оператор са ЗТС), јер не може утицати на техничке и друге карактеристике услуге, ни на будуће планове развоја услуге, па је самим тим ограничен у пружању и даљем развоју услуге коју пружа крајњим корисницима. То значи да оператор корисник услуге рашчлањеног приступа локалној петљи у случају малог, али значајног и трајног повећања велепродајне цене рашчлањеног приступа локалној петљи, не може сматрати услугу *bitstream* приступа као супститут.

Узимајући у обзир функционалност и услове под којима се велепродајна услуга *bitstream* приступа нуди, Агенција закључује да она не представља замену за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи и да не припада истом релевантном тржишту.

3.3.3. Коришћење фиксних приступних мрежа оператора као супституција за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи

Јавне комуникационе услуге, највећи број корисника користи преко јавне фиксне комуникационе мреже (засноване на бакарним парицама) „Телеком Србија“ а.д., кабловско дистрибутивних мрежа већих оператора и преко јавних мобилних комуникационих мрежа. Поред тога, постоји већи број бежичних и фиксних мрежа којим управљају мањи оператори, али су то мреже углавном локалног карактера са малим бројем корисника, тако да немају већи утицај на тржишту.

У овом делу разматра се да ли оператори корисници велепродајне услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) могу, у случају повећања цена „Телеком Србија“ а.д., прећи код другог оператора јавне комуникационе мреже који може да им понуди исте или сличне велепродајне услуге.

Кабловске дистрибутивне мреже су првенствено пројектоване за дистрибуцију медијских садржаја од стране различитих привредних субјеката и на различитим географским подручјима су се развијале независно, тако да је од почетка увођења ове услуге на тржишту било много мањих оператора који су самостално развијали своје мреже, што је довело до тога да су кабловске дистрибутивне мреже највећим делом заступљене у густо насељеним урбаним срединама и да су веома хетерогене између себе. Насупрот томе „Телеком Србија“ а.д. је своју фиксну телефонску мрежу развијао плански годинама, тако да су квалитет и имплементација његове мреже уједначени на целокупној територији Републике Србије.

Прилагођавање кабловских дистрибутивних мрежа, за услуге еквивалентне рашчлањеном приступу локалној петљи, је још увек тешко спровести технолошки и економски. Поред тога, оператори кабловских дистрибутивних мрежа немају широко распрострањену инфраструктуру у обиму који има „Телеком Србија“ а.д. и у великом броју случајева закупљују постојећу инфраструктуру од „Телеком Србија“ а.д. или осталих привредних субјеката који имају одговарајуће капацитете за изнајмљивање инфраструктуре. Број корисника свих кабловских дистрибутивних мрежа је три пута мањи од корисника фиксне мреже „Телеком Србија“ а.д. Из свих ових разлога произилази да оператори кабловских дистрибутивних мрежа тренутно нису у могућности да нуде велепродајне услуге које су еквивалентне рашчлањеном приступу.

Оптичке приступне мреже, у претходном периоду се нису довољно интензивно шириле и нису обухватиле значајан број корисника. Агенција ће пратити развој приступне оптичке мреже и њен утицај на велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима

мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

„Телеком Србија“ а.д., као традиционални телекомуникациони оператор, једини је оператор који поседује мрежу за приступ, засновану на бакарним парицама, као и комплетну инфраструктуру за повезивање, тако да једино „Телеком Србија“ а.д. може да понуди veleпродајне услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

Узимајући у обзир тренутно стање и развијеност јавних комуникационих мрежа, Агенција закључује да други оператори јавне комуникационе мреже не могу понудити veleпродајне услуге које би представљале замену за veleпродајне услуге (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

3.4. Супституција на страни понуде

Код анализе супституције на страни понуде потребно је утврдити може ли потенцијални оператор у кратком временском року и уз релативно мале трошкове започети пружање veleпродајне услуге рашчлањеног приступа локалној петљи, као одговор на мало, али значајно и трајно повећање наведене veleпродајне цене од стране традиционалног телекомуникационог оператора.

У процени заменљивости на страни понуде, Агенција поред постојећег стања може узети у обзир и могућност да оператор који тренутно није активан на тржишту уђе на тржиште у разумном року, као одговор на повећање цена традиционалног телекомуникационог оператора. На тај начин, нови оператор би извршио притисак на veleпродајну цену рашчлањеног приступа локалној петљи традиционалног телекомуникационог оператора.

Агенција закључује да, услед високих трошкова изградње инфраструктуре, није реално очекивати да се појави нови оператор који би нудио услугу рашчлањеног приступа локалној петљи. Пружање veleпродајних услуга које би биле сличне рашчлањеном приступу преко кабловских дистрибутивних мрежа било би технички веома тешко изводљиво и не би било могуће у кратком року и уз релативно мала улагања. Услед тога, потенцијални оператори вероватно не би успели да направе конкурентски притисак на veleпродајне цене традиционалног телекомуникационог оператора у овом сегменту.

На основу изнетих чињеница, Агенција констатује да тренутно не постоји заменљивост на страни понуде за veleпродајну услугу рашчлањеног приступа локалној петљи.

3.5. Потенцијална конкуренција

По дефиницији потенцијална конкуренција се односи на могућност уласка новог оператора на тржиште.

Потенцијална конкуренција била би изложена високим трошковима изградње инфраструктуре, при чему су неки од тих трошкова неповратни (*sunk costs*). Такође, за

изградњу широко распрострањене мреже је потребно доста времена и није реално очекивати да се разумном року појави оператор који би нудио услугу рашчлањеног приступа локалној петљи.

Из наведених разлога, Агенција закључује да не постоји потенцијална конкуренција за велепродајну услугу рашчлањеног приступа локалној петљи.

3.6. Услуга колокације и приступа мрежној инфраструктури

Само обезбеђивање рашчлањеног приступа локалној петљи, без других мера није довољно да би оператор корисник ове велепродајне услуге могао да пружи услуге својим корисницима под конкурентним условима.

Оператору кориснику се мора обезбедити могућност да изврши повезивање локација на којима пружа услуге корисницима са осталим деловима своје мреже. Имајући у виду тренд скраћивања локалне петље који доводи до децентрализације мреже за приступ и постављања кабинета-разделника (нпр. уличних или у зградама), приступ локалној петљи ће се померати са главног разделника на више мањих кабинета-разделника. Због тога је оператору кориснику рашчлањеног приступа локалној петљи, за пружање услуга својим корисницима, неопходно да има приступ мрежној инфраструктури оператора са ЗТС на велепродајном тржишту приступа елементима мреже и припадајућим средствима, при чему је посебно важно обезбедити приступ до кабловске канализације.

Да би оператор могао да користи велепродајну услугу рашчлањеног приступа локалној петљи, мора да има могућност приступа опреми, уређајима, тачкама повезивања и тачкама концентрације мреже за приступ. Овај приступ обезбеђује се преко услуге колокације која може бити:

- физичка колокација која обухвата смештај опреме оператора корисника у простору где се налази главни разделник, као и у спољашњим кабинетима или издвојеним и за колокацију припремљеним просторијама оператора који нуди велепродајну услугу рашчлањеног приступа локалној петљи;
- удаљена колокација која подразумева смештај опреме у просторијама или кабинетима које оператор корисник услуге рашчлањеног приступа, односно услуге колокације, закупљује од трећих лица;
- виртуелна колокација која представља смештај опреме у просторијама оператора који нуди велепродајну услугу рашчлањеног приступа локалној петљи, где он инсталира и одржава ту опрему и управља њоме, при чему оператору кориснику рашчлањеног приступа није дозвољен приступ опреми.

Услуге колокације и приступа мрежној инфраструктури су неопходни елементи приликом коришћења велепродајне услуге рашчлањеног приступа локалној петљи, ради пружања услуга корисницима, као и операторима који пружају малопродајне услуге широкопојасног приступа и из тог разлога је неопходно да колокација и приступ мрежној инфраструктури буду укључени у дефиницију релевантног тржишта. Иако, у претходном периоду, није било услуге виртуелне колокације, узимајући у обзир

модернизацију мреже и скраћивање претплатничке петље, виртуелна колокација може постати веома важна.

3.7. Географска димензија релевантног тржишта

Релевантно тржиште у географској димензији обухвата сва подручја у којима одређени оператори пружају услуге под истим условима, односно сва подручја у којима постоје исти услови тржишне конкуренције.

У складу са смерницама и препорукама Европске уније, географска димензија релевантног тржишта углавном је одређена на основу покривености мрежом и постојања једнаких законских и регулаторних услова.

На целокупној територији Републике Србије важе исти законски услови, а пружање телекомуникационих услуга није ограничено на одређена подручја. Традиционални телекомуникациони оператор је изградио фиксну телекомуникациону мрежу за приступ, базирану на бакарним парицама. Ова мрежа је развијена, широко распрострањена и покрива целокупну територију Републике Србије. Извесне разлике које постоје између руралних и урбаних области, као и посебни економски интерес, а самим тим већа понуда услуга у развијенијим подручјима и великим градовима, не могу се узети као основ да се одређене области прогласе за посебна тржишта у географској димензији за телекомуникационе услуге.

На основу претходно наведеног, Агенција је закључила да је релевантно географско тржиште, за велепродајну услугу (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи), територија Републике Србије.

3.8. Закључак о релевантном тржишту

Агенција је, на основу резултата спроведене анализе, закључила да се на велепродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањен приступ локалној петљи), за целу територију Републике Србије, може дефинисати релевантно тржиште следећих услуга:

- потпуног и дељеног рашчлањеног приступа локалној петљи;
- приступа мрежној инфраструктури;
- колокације.

4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА

Анализа релевантног тржишта треба да идентификује факторе који спречавају или нарушавају конкуренцију у оквиру тржишта, а самим тим и функционисање целог сектора електронских комуникација. Из тог разлога, поред дефинисања релевантног тржишта, неопходно је извршити анализу постојећих и идентификовати потенцијалне оперatore са ЗТС, како би се адекватном регулацијом од стране Агенције спречила евентуална злоупотреба доминантног положаја на тржишту.

Агенција ће приликом анализе релевантног тржишта узети у обзир критеријуме за утврђивање појединачне значајне и заједничке тржишне снаге дефинисане Законом, као и друге околности.

4.1. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге

Доминантна позиција подразумева да оператор, било појединачно, било удруживањем са другим субјектима, на тржишту има такву економску снагу која му омогућава да се у знатној мери понаша независно у односу на конкуренцију, клијенте и потрошаче. На тај начин се смањује ефективна конкурентност на релевантном тржишту, па је Агенција овлашћена да реагује одређивањем обавеза операторима за које се утврди да имају значајну тржишну снагу.

Одредбама члана 61. Закона прописано је да оператор има значајну тржишну снагу на релевантном тржишту ако сам или заједно са другим операторима има доминантан положај, односно положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената, својих претплатника и коначно потрошача.

Сагласно одредбама Закона, Агенција приликом оцене појединачне значајне тржишне снаге узима у обзир критеријуме који најверније одражавају специфичности посматраног релевантног тржишта, а то су, у овом случају:

- величина оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту,
- контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати,
- економија обима,
- економија опсега,
- степен вертикалне интеграције.

Заједничка тржишна снага у смислу одредаба члана 61. Закона није анализирана будући да на релевантном тржишту послује само „Телеком Србија“ а.д..

4.1.1. Величина оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту

Тржишно учешће представља проценат са којим привредни субјект учествује у продаји одређеног производа или услуге на посматраном тржишту у одређеном временском раздобљу, и представља индикатор снаге коју тај субјект има на посматраном тржишту.

У Смерницама Европске комисије, значајно тржишно учешће није само по себи довољно како би се утврдило постојање значајне тржишне снаге на посматраном тржишту. Ипак, мало је вероватно да ће оператор који нема значајно тржишно учешће на тржишту имати значајну тржишну снагу. У Смерницама Европске комисије закључује се да оператор чије тржишно учешће не прелази 25% вероватно неће имати значајну тржишну снагу на релевантном тржишту, док је насупрот томе тржишно учешће које прелази 50% само по себи довољан доказ да оператор има значајну тржишну снагу, осим у изузетним случајевима.

Оператор са високим тржишним учешћем може се сматрати оператором са ЗТС уколико је његово тржишно учешће стабилно током одређеног временског периода. Уколико се тржишно учешће оператора са ЗТС постепено смањује, може значити да тржиште постаје конкурентније, али да и даље постоји оператор са ЗТС.

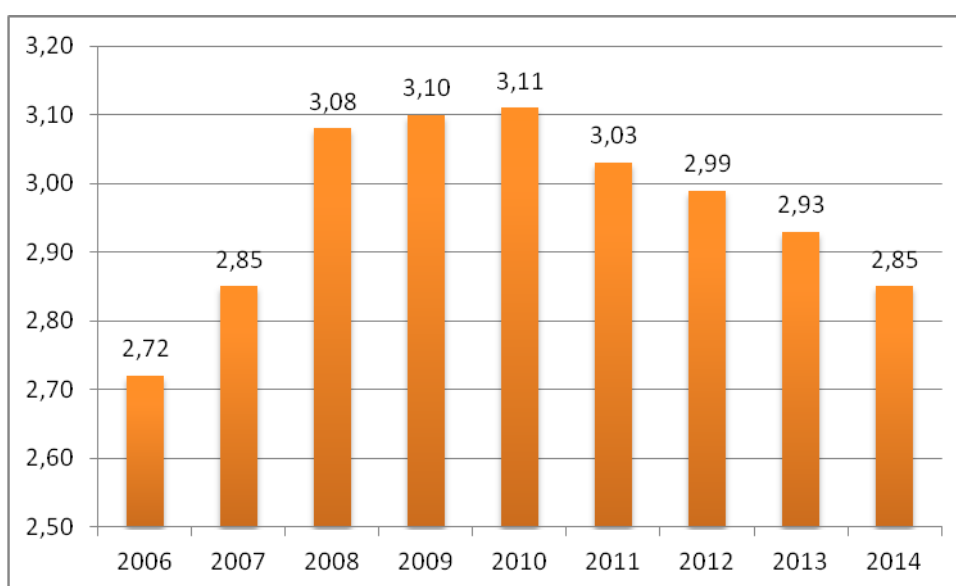
Услед високих трошкова изградње инфраструктуре, није реално очекивати да се појави оператор који би изградио комплетну мрежу на фиксној локацији и који би био у позицији да нуди услугу рашчлањеног приступа локалној петљи. Пружање велепродајних услуга које би биле сличне услузи рашчлањеног приступа локалној петљи преко кабловских дистрибутивних мрежа, технички је тешко изводљиво и није могуће у кратком временском року.

„Телеком Србија“ а.д., као традиционални телекомуникациони оператор, једини је оператор који поседује мрежу за приступ, засновану на бакарним парицама. Имајући у виду искуства других земаља, технологију мрежа за приступ и постојеће стање на релевантном тржишту, Агенција закључује да једино „Телеком Србија“ а.д. може да пружи услугу потпуног и дељеног рашчлањеног приступа локалној петљи, до скоро сваког корисника повезаног на његову фиксну мрежу.

С обзиром на то да „Телеком Србија“ а.д. поседује широко распрострањену мрежу за приступ засновану на бакарним парицама и да је број корисника до којих има приступ вишеструко већи у односу на остале операторе, Агенција закључује да „Телеком Србија“ а.д. има значајну тржишну снагу на релевантном тржишту.

4.1.2. Контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати

„Телеком Србија“ а.д. има широко развијену фиксну приступну мрежу и велики број корисника. Број еквивалентних линија у фиксној мрежи, на целокупној територији Републике Србије, у 2014. години износио је 2,85 милиона. Током година, „Телеком Србија“ а.д. је, поред ширења своје мреже и повећања базе корисника, вршио и надоградњу фиксне телекомуникационе мреже нудећи квалитетније услуге говорног саобраћаја, а затим и услуге преноса података, приступа Интернету и дистрибуције медијских садржаја. При томе се може уочити да је у претходном периоду ширење мреже и повећање броја корисника било примарно док се последњих година број корисника смањује, али се повећава број корисника који користе више услуга преко исте приступне линије.

Слика 5. Број еквивалентних линија у фиксној мрежи у милионима

Уколико би се нови оператор одлучио да гради сопствену мрежу за приступ, то би од њега захтевало велика улагања, као и дуг временски период успостављања. Велика почетна улагања и дуго трајање изградње захтевају од новог оператора да преузме велики пословни ризик, односно да буде спреман на губитак и на то да трошкове изградње мреже можда неће моћи у потпуности да надокнади уколико одлучи или буде присиљен да напусти тржиште. Узимајући у обзир претходне чињенице и широку распрострањеност мреже за приступ „Телеком Србија“ а.д., може се закључити да реплицирање његове инфраструктуре, а посебно мреже за приступ није економски оправдано. Поред тога, „Телеком Србија“ а.д. је у значајној предности у односу на конкуренцију, јер може да унапређује своју мрежу, користи постојећу инфраструктуру (пре свега кабловску канализацију) у сопственом власништву и да тако избегне трошкове полагања каблова и канализације који представљају најскупљи део изградње мрежне инфраструктуре.

Агенција закључује да изградња телекомуникационе инфраструктуре захтева пуно времена и значајна улагања, а самим тим са собом носи и велике неповратне трошкове,

што представља ограничење за потенцијалне операторе, да уђу на релевантно велепродајно тржиште.

На основу чињенице да „Телеком Србија“ а.д. има контролу над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати, произилази значајна тржишна снага „Телеком Србија“ а.д. на релевантном тржишту.

4.1.3. Економија обима

За поједине производе постоје трошкови производње који су фиксни, без обзира на количину производа (или услуга), тако да јединична цена производа/услуге директно зависи од количине која је произведена. Економија обима (*economy of scale*) настаје приликом повећања обима производње или пружања услуга на основу којег долази до смањења јединичних (просечних) трошкова. Економија обима је својствена за делатности где су велики фиксни трошкови, што је случај са тржиштем електронских комуникација. На тржиштима где је цена одлучујућа, економија обима је од велике важности, јер се смањењем цене по јединици производа остварује одлучујућа предност у односу на конкуренцију.

„Телеком Србија“ а.д. је, као традиционални телекомуникациони оператор, дуго времена био једини оператор који је пружао услуге јавне фиксне телефонске мреже доступне на целокупној територији Републике Србије, услед чега је развио широку базу корисника. Јединични трошак за пружање истих услуга за оператора који улази на тржиште био би већи од трошка који има традиционални телекомуникациони оператор, па се може закључити да „Телеком Србија“ а.д. користи предности економије обима.

„Телеком Србија“ а.д. има значајну предност над операторима који намеравају да изграде мрежну инфраструктуру, јер може да нуди услуге по нижим ценама. Оператори који намеравају да уђу на тржиште имају велике иницијалне (фиксне) трошкове, а при том тек треба да придобију кориснике. „Телеком Србија“ а.д. већ има и инфраструктуру и кориснике, тако да увек може да понуди цене које су ниже од цена које може да понуди конкуренција.

Агенција закључује да постојање економије обима представља препреку операторима који тек улазе или намеравају да уђу на тржиште, што представља доказ постојања значајне тржишне снаге коју „Телеком Србија“ а.д. има на релевантном тржишту.

4.1.4. Економија опсега

Економија опсега се односи на потенцијалне предности оператора добијене обједињеном понудом различитих производа и услуга.

„Телеком Србија“ а.д. је, полазећи од мреже предвиђене за пружање телефонских услуга на фиксној локацији, развио мрежу која поред говорне (телефонске) услуге корисницима пружа и друге услуге.

Да би остварили предности економије опсега, остали оператори - потенцијални конкуренти „Телеком Србија“ а.д., морали би истовремено да уђу на више тржишта, што

би повећало њихове трошкове уласка, а које не би били у могућности да врате у целости у тренутку када одлуче или буду присиљени да напусте тржиште.

„Телеком Србија“ а.д. користи предности економије опсега, будући да је истовремено присутан на више тржишта и корисницима пружа више различитих услуга, користећи исте мрежне елементе, а пре свега приступ Интернету путем *ADSL* технологије, као и услугу дистрибуције медијских садржаја путем *IPTV* услуге. Пружајући истовремено телефонске услуге, приступ Интернету и *IPTV* путем истих мрежних елемената (пре свега претплатничке петље), као и понудом ових услуга у пакетима, „Телеком Србија“ а.д. остварује економију опсега која му омогућава смањивање трошкова. У периоду који обухвата анализа, „Телеком Србија“ а.д. је корисницима нудио обједињене услуге у виду различитих пакета, чиме је себи смањивао јединичне трошкове по услузи.

Агенција закључује да постојање економије опсега представља препреку операторима који тек улазе или намеравају да уђу на тржиште, што представља доказ постојања значајне тржишне снаге коју „Телеком Србија“ а.д. има на релевантном тржишту..

4.1.5. Степен вертикалне интеграције

Приликом анализе степена вертикалне интеграције на релевантном тржишту, испитује се да ли постоји оператор који је присутан на више различитих, вертикално повезаних, veleprodajних и малопродајних тржишта.

Постојање вертикалне интеграције се третира као заузимање значајне тржишне снаге и покушај истискивања конкуренције са потенцијално конкурентног тржишта или само ометање конкуренције при уласку на тржиште. Вертикална интеграција се, у складу са Смерницама Европске комисије, у суштини третира као преузимање тржишне моћи.

„Телеком Србија“ а.д. располаже мрежном инфраструктуром на целом подручју Републике Србије, а вертикална интеграција и контрола над инфраструктуром пружају му кључну предност у односу на све остале операторе на малопродајном тржишту. Ова предност посебно је изражена у односу на оне операторе који малопродајну услугу широкопојасног приступа нуде користећи ресурсе „Телеком Србија“ а.д.

„Телеком Србија“ а.д. би ценама на veleprodajном тржишту приступа елементима мреже могао да утиче на операторе који, користећи те елементе, пружају малопродајну услугу широкопојасног приступа Интернету, тако што би овим операторима умањео приходе и ослабио њихов положај на тржишту.

Вертикална интеграција и контрола над инфраструктуром, у одсуству регулације, омогућиле би „Телеком Србија“ а.д. да остале операторе дискриминише ценама, што представља злоупотребу значајне тржишне снаге.

Агенција констатује да је „Телеком Србија“ а.д. вертикално интегрисан оператор који делује како на veleprodajном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи), тако и на малопродајном тржишту широкопојасног приступа Интернету, преко

бакарних парица, а такође је активан и на тржишту осталих услуга које се пружају преко јавне комуникационе мреже на фиксној локацији.

4.2. Закључак о процени постојања оператора са значајном тржишном снагом

„Телеком Србија“ а.д. поред значајног тржишног учешћа, своју значајну тржишну снагу остварује и преко контроле над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати, затим путем економије обима, економије опсега и вертикалне интеграције. Анализом је утврђено да „Телеком Србија“ а.д. на релевантном тржишту има значајну тржишну снагу, што му даје могућност да спречава развој конкуренције и понаша се независно у односу на конкуренцију и крајње кориснике.

На основу резултата спроведене анализе, Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., у складу са одредбама члана 62. Закона, решењем Агенције могао бити одређен за оператора са ЗТС на велепродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

5. ПРЕПРЕКЕ ЗА РАЗВОЈ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ

Под препрекама за развој тржишне конкуренције сматра се такво понашање оператора са ЗТС које је усмерено на елиминисање постојећих конкурената са тржишта, спречавање уласка нових конкурената на тржиште, као и друге врсте понашања које штете интересима крајњих корисника.

Агенција разматра препреке за развој тржишне конкуренције које би се, у одсуству претходне регулације, могле појавити на посматраном тржишту. Код разматрања препрека није неопходно да се злоупотреба значајне тржишне снаге заиста и догоди, већ је довољно да постоји положај на тржишту који указује на значајну тржишну снагу, чијом би злоупотребом могле настати различите врсте препрека за развој тржишне конкуренције. То значи да, поред препрека које су препознате, треба размотрити и препреке које би под одређеним околностима могле настати, како би се одредиле обавезе које би имале превентивно дејство у спречавању злоупотребе значајне тржишне снаге.

На тај начин Агенција може на најбољи начин, у складу са Законом, да утврди обавезе које ће ефикасно уклонити уочене препреке и заштитити интересе крајњих корисника.

На основу регулаторне праксе европских земаља, препознате су и издвојене основне врсте понашања оператора са ЗТС које представљају препреке за развој тржишне конкуренције. Ова понашања су објављена у документу Европске регулаторне групе (*European Regulatory Group, ERG*) о примени одговарајућих обавеза (*Revised ERG Common Position on the approach to appropriate remedies in the ECNS regulatory framework, Final Version May 2006, ERG (06) 33*), при чему се ради о препрекама које се могу, али не морају појавити на сваком тржишту и у свакој ситуацији.

У поменутом документу наведено је 27 препрека које се могу сврстати у четири основне групе:

1. механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште;
2. механизми хоризонталног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште;
3. значајна тржишна снага на појединачном тржишту;
4. завршавање (терминација) позива.

5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште

Вертикално преношење тржишне снаге се може јавити у случају када је оператор присутан и на veleпродајном и на сродном малопродајном тржишту. На veleпродајном нивоу нуде се услуге које су основа за пружање услуга на вертикално повезаном тржишту на малопродајном нивоу.

Постоје различити облици вертикалног преношења тржишне снаге који се могу сврстати у три основне подгрупе:

1. одбијање договора/ускраћивање приступа;
2. преношење тржишне снаге путем неценовних механизма, и то:
 - дискриминаторним коришћењем информација или ускраћивањем информација,
 - тактикама одуговлачења,
 - везивањем услуга,
 - неоправданим захтевима,
 - дискриминацијом квалитетом услуге,
 - стратешким дизајном производа,
 - неоправданим коришћењем информација о конкурентима.
3. преношење тржишне снаге путем ценовних механизма, и то:
 - дискриминацијом на основу цена,
 - унакрсним субвенционисањем,
 - дампинг ценама.

Агенција је као најзначајније облике вертикалног преношења тржишне снаге на релевантном тржишту разматрала следеће препреке:

- одбијање договора/ускраћивање приступа;
- дискриминаторно коришћење информација или ускраћивање информација;
- тактике одуговлачења;
- неоправдане захтеве;
- дискриминацију квалитетом услуга;
- дискриминацију на основу цена.

5.1.1. Одбијање договора/ускраћивање приступа

У складу са европском праксом, одбијање договора/ускраћивање приступа се не односи само на ситуацију у којој оператор са ЗТС у потпуности одбија да пружи или понуди veleпродајну услугу, него и на ситуацију у којој оператор са значајном тржишном снагом нуди услугу под неразумним условима.

Вертикално повезани оператор са ЗТС на одређеном veleпродајном тржишту може пренети тржишну снагу на свој малопродајни део или на повезана друштва тако што ће одбити договор или ускратити приступ операторима који му на малопродајном нивоу представљају конкуренцију. Ово посебно долази до изражаја када је за оператора који пружа услугу на малопродајном нивоу за пружање те услуге неопходна veleпродајна услуга од вертикално повезаног оператора.

Агенција закључује да би оператор са ЗТС, у одсуству претходне регулације, могао одбити захтев за преговоре оператору кориснику велепродајне услуге (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи). „Телеком Србија“ а.д., као вертикално интегрисан оператор и оператор са ЗТС на релевантном тржишту, могао би операторима корисницима који су му конкуренти, да ускрати неку од услуга релевантног тржишта (рашчлањени приступ локалној петљи, приступ инфраструктури и колокацију), тако да оператори корисници не би могли да пружају широкопојасни приступ Интернету својим корисницима.

Значајну тржишну снагу, која пре свега произилази из широко развијене мреже за приступ, као и приступа великом броју корисника, „Телеком Србија“ а.д. може да искористи и да операторима корисницима укине већ постојеће услуге на релевантном тржишту или да одбије да преговора са новим операторима корисницима услуга на истом тржишту.

5.1.2. Дискриминаторно коришћење информација или ускраћивање информација

Када оператор са ЗТС операторима корисницима нуди велепродајне услуге које су потребне за пружање малопродајне услуге, у могућности је да им ускрати одређене информације, док у исто време те информације пружа свом малопродајном делу или повезаним друштвима. Поред тога, оператор са ЗТС може да одбије да пружи одређене информације које су важне за коришћење велепродајне услуге. Овакво понашање оператора са ЗТС представља дискриминаторно коришћење информација у односу на конкуренцију.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као вертикално интегрисан оператор и оператор са ЗТС на релевантном тржишту, у одсуству претходне регулације, могао операторима корисницима да ускрати важне информације или да те информације учини недовољно детаљним или неблаговременим у поређењу са информацијама које пружа свом малопродајном делу или повезаним друштвима. На тај начин оператори корисници велепродајне услуге не би могли да донесу пословне одлуке којима би на време и адекватно реаговали као конкуренција „Телеком Србија“ а.д. на малопродајном тржишту.

5.1.3. Тактике одуговлачења

Један од механизма преношења значајне тржишне снаге на неценовним основама су тактике одуговлачења (одлагања). Тактике одуговлачења се односе на ситуације у којима оператор са ЗТС не одбија пружање велепродајне услуге, али је пружа са закашњењем у односу на исте услуге које пружа свом малопродајном делу (за сопствене потребе) или повезаним друштвима. На тај начин оператор са ЗТС доводи постојеће и потенцијалне операторе кориснике велепродајне услуге у неравноправан положај на вертикално повезаном велепродајном и малопродајном тржишту, будући да је велепродајна услуга неопходна за пружање услуга крајњим корисницима.

Агенција закључује да би, у одсуству претходне регулације, „Телеком Србија“ а.д. могао да искористи тактике одуговлачења у преговорима с новим операторима корисницима који улазе на тржиште.

„Телеком Србија“ а.д. би могао да прихвати да склопи уговоре о рашчлањеном приступу локалној петљи, колокацији или приступу мрежној инфраструктури са новим операторима на тржишту, али и да што дуже одложи потписивање наведених уговора с циљем очувања свог тржишног учешћа на припадајућем малопродајном тржишту и вертикално повезаном veleпродајном тржишту.

5.1.4. Неоправдани захтеви

Сви услови из уговора, стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи или стандардне понуде за услугу приступа елементима мреже и припадајућим средствима, који нису неопходни за пружање услуге, а на које је оператор корисник обавезан, представљају неоправдане захтеве. Ови захтеви могу оператору кориснику неоправдано да повећају трошкове, продуже рокове, отежају успостављање и пружање малопродајне услуге широкопојасног приступа Интернету. Оператор са ЗТС на veleпродајном тржишту, који је истовремено и вертикално интегрисан оператор, би у том случају био у предности у односу на операторе кориснике veleпродајне услуге који су истовремено и конкуренти на малопродајном тржишту. Оператор са ЗТС, би у одсуству претходне регулације, могао да користи различите облике неоправданих захтева којима би утицао на трошкове и пословне одлуке постојећих и потенцијалних оператора корисника.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као вертикално интегрисан оператор и оператор са ЗТС на релевантном тржишту, у одсуству претходне регулације, могао од оператора корисника да захтева одређене технологије и процедуре које превазилазе стандардне оквири, а све у циљу повећања трошкова и отежавања положаја оператора корисника. Поред посебних услова везаних за технологију, „Телеком Србија“ а.д. би могао од оператора корисника veleпродајне услуге да захтева посебне рокове, услове плаћања, осигурање, посебне услове за успостављање колокације, као и друге услове који нису технички и економски оправдани. На тај начин би „Телеком Србија“ а.д. пренео значајну тржишну снагу са veleпродајног на повезано малопродајно тржиште, због чега би остали оператори били у неповољном положају.

5.1.5. Дискриминација квалитетом услуга

Оператор са ЗТС може да нуди операторима корисницима veleпродајне услуге неопходне за пружање малопродајне услуге које су по параметрима квалитета лошије у односу на квалитет који нуди свом малопродајном делу или повезаним друштвима, што представља дискриминацију конкуренције на основу квалитета услуге. Спроводећи дискриминацију квалитетом услуге на veleпродајном нивоу, оператор са ЗТС директно утиче на квалитет услуге коју оператори корисници пружају крајњим корисницима.

Услед тога, крајњи корисници могу бити незадовољни услугама које добијају од оператора корисника велепродајне услуге, што даље доводи до губитка поверења, па и смањења прихода оператора корисника.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као вертикално интегрисан оператор и оператор са ЗТС на релевантном тржишту, у одсуству претходне регулације, могао операторима корисницима да нуди услуге са лошијим параметрима квалитета, посебно у домену отклањања сметњи и кварова на локалној претплатничкој петљи. „Телеком Србија“ а.д. би могао да одуговлачи са отклањањем квара на локалној петљи или би могао да одуговлачи са заменом парице (кабла) коју закупљује оператор корисник релевантне велепродајне услуге.

На овај начин оператор корисник велепродајне услуге би био доведен у ситуацију да остави утисак непоузданог пружаоца малопродајне услуге, изгуби поверење крајњих корисника (у најгорем случају да изгуби и самог корисника) и тако претрпи штету. Дискриминација на основу квалитета услуге представља преношење ЗТС са велепродајног тржишта на вертикално повезано малопродајно тржиште, што има негативан утицај на конкуренцију и интересе крајњих корисника.

5.1.6. Дискриминација на основу цена

Оператор са ЗТС може да нуди операторима корисницима велепродајне услуге потребне за пружање малопродајне услуге по ценама различитим од цена које важе за његов малопродајни део или за повезана друштва, што представља дискриминацију конкуренције на основу цена.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д. као вертикално интегрисан оператор и оператор са ЗТС на релевантном тржишту, у одсуству претходне регулације, могао операторима корисницима да нуди услуге рашчлањеног приступа локалној петљи, приступа инфраструктури и колокације по ценама које су изнад цена које нуди свом малопродајном делу или повезаним друштвима.

Да би оператори корисници услуге рашчлањеног приступа локалној петљи били конкурентни малопродајном делу „Телеком Србија“ а.д. који нуди услуге широкопојасног приступа Интернету, морају да понуде цену која није већа од цене те исте услуге кад је нуди „Телеком Србија“ а.д. Оператори корисници су на тај начин под притиском велепродајне цене коју плаћају „Телеком Србија“ а.д. (и на коју вероватно не могу да утичу услед слабе преговарачке моћи) и малопродајних цена према крајњим корисницима, које не могу да повећавају. Оваква пракса ценовног истискивања маргине профита (*price squeeze*) у најбољем случају смањује добит оператора корисника, док у осталим случајевима доводи до губитака, а у крајњем случају и до повлачења оператора корисника са малопродајног тржишта.

Дискриминација на основу цена представља преношење значајне тржишне снаге „Телеком Србија“ а.д. са велепродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ

локалној петљи) на вертикално повезано малопродајно тржиште, што негативно утиче на конкуренцију и интересе крајњих корисника.

5.2. Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште

Хоризонтално преношење тржишне снаге се односи на оператора који послује на различитим тржиштима која нису вертикално повезана, а има статус оператора са ЗТС на једном од тих тржишта. Под одређеним условима оператор може да пренесе своју значајну тржишну снагу на друго потенцијално конкурентно тржиште. Овакав вид хоризонталног преношења се може остварити између малопродајних тржишта, veleпродајних тржишта или између малопродајног и veleпродајног тржишта која нису вертикално повезана.

Регулаторна пракса у земљама Европске уније препознаје два типа тржишног поступања која се могу сматрати хоризонталним преношењем ЗТС оператора:

- везивање услуга,
- унакрсно субвенционисање.

Агенција констатује да би оператор са ЗТС на релевантном тржишту могао унакрсним субвенционисањем да искористи ту своју предност.

5.3. Значајна тржишна снага на појединачном тржишту

Овај критеријум се односи на постојање одређених околности које онемогућавају или у значајној мери отежавају потенцијалној конкуренцији улазак и ширење на релевантном тржишту. Постојање нижих баријера за улазак на тржиште и експанзију значи постојање активније конкуренције. С друге стране, високе баријере при уласку на тржиште умањују потенцијал развоја одређеног тржишта. Облици значајне тржишне снаге на релевантном тржишту су:

1. постављање баријера за улазак на тржиште:
 - стратешки дизајн производа,
 - уговорни услови који повећавају трошкове преласка корисника,
 - ексклузивно договарање,
 - прекомерно инвестирање,
 - дампинг цене;
2. неконкурентно понашање везано за цене:
 - превисоке цене,
 - ценовна дискриминација;
3. неефикасност/непродуктивност:
 - недовољно инвестирање,
 - превисоки трошкови/неефикасност,
 - низак ниво квалитета.

5.3.1. Постављање баријера за улазак на тржиште

Овај критеријум се односи на постојање одређених околности које онемогућавају или значајној мери отежавају потенцијалној конкуренцији улазак и ширење на релевантном тржишту. Постојање нижих баријера значи постојање активније конкуренције. Са друге стране, високе баријере при уласку на тржиште умањују потенцијал развоја одређеног тржишта.

Баријере за улазак на тржиште могу бити структурне природе, што значи да се односе на комплексност инфраструктуре потребне за пружање услуга из области електронских комуникација и високе трошкове неопходне за успостављање такве инфраструктуре.

У целини посматрано, баријере за улазак на тржиште се односе на:

- трошковне предности,
- постојање прећутних споразума,
- патенте и интелектуална права,
- приступ дистрибуцији,
- диференцијацију производа,
- трошкове преласка на пружање других услуга,
- економију обима,
- учинак искуства.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д. у одсуству претходне регулације могао у великој мери да поставља баријере како би спречио конкуренцију да уђе на релевантно тржиште.

5.3.2. Неконкурентно понашање везано за цене

Неконкурентно понашање везано за цене може се јавити у виду превисоких цена или дискриминације на ценовној основи.

Цене се сматрају превисоким уколико омогућавају постизање и одржавање вишег нивоа профита у односу на ниво који би био остварен на тржишту на ком постоји задовољавајући ниво конкуренције. Оператор са ЗТС може да формира цене значајно више од трошкова, на нивоу који максимизира профит при датој тражњи. На овај начин умањује се потрошачки вишак који представља разлику између цене коју је потрошач спреман да плати за одређену робу/услугу и цене коју он заиста плаћа. Оваква ситуација на тржишту захтева регулаторну интервенцију.

Други облик неконкурентног понашања везаног за цене односи се на ситуацију у којој се примењује дискриминација на ценовној основи. То значи да се иста услуга, произведена уз исте трошкове, продаје по различитим ценама или су трошкови производње различити, а продајна цена иста. За дискриминацију путем цена потребно је да буду испуњени следећи услови:

- постојање ЗТС,
- могућност класификације/одабира клијената,
- могућност превенције препродаје услуге.

У пракси се неконкурентно понашање везано за цене манифестује кроз понуду услуге операторима који представљају конкуренцију на тржишту по ценама које су више од оних по којима се иста услуга нуди сопственим повезаним друштвима. Овим путем је могуће извршити директан утицај на пословне резултате оператора конкурената на одговарајућем тржишту. На овај начин се постојећи или потенцијални оператори на тржишту доводе у изузетно неповољан положај.

Агенција констатује да „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту и као вертикално интегрисан оператор, има могућност да, у одсуству претходне регулације, примени неконкурентне облике понашања везане за цене.

5.3.3. Нефикасност/непродуктивност

Овај параметар ЗТС на појединачном тржишту се односи на:

- недостатак инвестиција,
- превисоке трошкове,
- низак ниво квалитета.

Оваква ситуација на тржишту се јавља када конкуренција није у стању да изврши притисак на оператора са ЗТС да снизи трошкове, значајније инвестира и подигне ниво квалитета услуге. Према документу Европске регулаторне групе проблем је посебно препознат у ситуацији када оператор са ЗТС пружа скуп различитих услуга у области електронских комуникација за које се користи постојећа инфраструктура чији се обим не може лако реплицирати.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС и као вертикално интегрисан оператор који поседује инфраструктуру чији се обим не може лако реплицирати, у одсуству претходне регулације, могао у одређеној мери да испољи наведене карактеристике овог критеријума.

6. ОБАВЕЗЕ ОПЕРАТОРА СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ

На основу резултата анализе релевантног тржишта, Агенција је констатовала да „Телеком Србија“ а.д. на велепродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) има значајну тржишну снагу и да решењем Агенције, у складу са одредбама члана 62. Закона, може бити одређен за оператора са ЗТС на релевантном тржишту, као и да му се могу одредити одговарајуће обавезе, сагласно члану 63. Закона, и то:

1. објављивање одређених података,
2. недискриминаторно поступање,
3. рачуноводствено раздвајање,
4. омогућавање приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава,
5. контрола цена и примена трошковног рачуноводства.

6.1. Објављивање одређених података

У складу са одредбама члана 64. Закона, оператор са ЗТС има обавезу објављивања одређених података која се посебно односи на рачуноводствене податке, техничке спецификације, карактеристике мреже, услове понуде и коришћења (укључујући ограничења), рокове важења понуде и цене у вези са услугама међуповезивања и приступа.

Агенција констатује да је оправдано одредити обавезу „Телеком Србија“ а.д. да објављује одређене податке, јер би тиме било осигурано да „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту, нуди услуге другим операторима под једнаким условима и са истим квалитетом као што то чини за сопствене потребе, односно за потребе повезаних лица или партнера. Обавеза објављивања одређених података омогућава операторима корисницима велепродајне услуге да, на основу транспарентно објављених услова „Телеком Србија“ а.д., дођу до закључка да ли су дискриминисани ценама, условима и роковима.

Без обавезе објављивања одређених података, Агенција не би на одговарајући начин могла да прати да ли оператор са ЗТС на релевантном тржишту спроводи обавезу недискриминаторног поступања. Обавеза објављивања одређених података је додатна обавеза у смеру уклањања препрека за развој конкуренције које су везане за дискриминацију на ценовној и неценовној основи, посебно имајући у виду да је све облике дискриминаторног поступања могуће утврдити само онда када су транспарентно објављени услови под којима оператор са ЗТС нуди услуге на релевантном тржишту.

Обавеза објављивања одређених података чини остале обавезе које има оператор са ЗТС на релевантном тржишту још ефикаснијим, а нарочито обавезе недискриминаторног поступања и омогућавања приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава.

Обавеза објављивања одређених података допуњује обавезу рачуноводственог раздвајања. Примена обавезе објављивања одређених података има за циљ да укаже на антиконкурентне активности и препреке за развој конкуренције које се односе на унакрсно субвенционисање, дискриминацију на ценовној основи и праксу препознату као ценовно истискивање маргине профита (*price squeeze*), и допринесе њиховом отклањању.

Агенција констатује да би обавеза објављивања одређених података „Телеком Србија“ а.д., као оператора са ЗТС, за велепродајну услугу (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи), требало да буде у форми Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи. „Телеком Србија“ а.д., поред обавезе објављивања одређених података везаних за рашчлањени приступ локалној петљи, ће имати и обавезу објављивања услова за колокацију и приступ мрежној инфраструктури, а нарочито кабловској канализацији. Услови за колокацију и приступ мрежној инфраструктури, а нарочито кабловској канализацији треба да буду део Стандардне понуде за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима, која мора бити сачињена на такав начин да омогући оператору кориснику да користи и плаћа само оне компоненте које су му потребне ради пружања услуге. Полазећи од искустава у примени Стандардне понуде за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима, захтева од стране оператора корисника, као и од искустава других земаља, Агенција сматра да „Телеком Србија“ а.д. треба у ову понуду да уврсти и услугу полагања каблова у цеви пречника мањих од 40mm. Минимални садржај, ниво детаљности и начин објављивања наведених стандардних понуда, ближе су прописани Правилником о минималном садржају, нивоу детаљности и начину објављивања стандардних понуда („Службени гласник РС“, број 70/11).

Стандардна понуда за рашчлањени приступ локалној петљи треба да садржи следеће елементе:

1. опис велепродајних услуга (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима, укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи;
2. опште одредбе које се тичу предмета, примене, важења и ограничења Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи;
3. услове пружања услуга приступа инфраструктури на нивоу велепродаје, за дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи;
4. права и обавезе оператора корисника и „Телекома Србија“ а.д. као оператора који нуди велепродајну услугу, као и права и обавезе ових оператора у односу на крајњег корисника;
5. начин и поступке подношења захтева, преговарања и склапања уговора о пружању релевантне услуге и ограничења при њиховој употреби;
6. услове и разлоге под којима се може одбити захтев оператора да користи релевантне услуге;

7. испитивање интероперабилности мрежа;
8. услове под којима може доћи до измене Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи, уговора или техничких параметара;
9. цене услуга заједно са описом радова, опреме, документације и осталих елемената који су датом услугом обухваћени. У оквиру Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи треба да буду цене за:
 - једнократну накнаду за успоставу појединачног рашчлањеног приступа локалној петљи,
 - месечну накнаду за рашчлањени приступ локалној петљи,
 - отказивање и искључење,
 - повлачење захтева,
 - прелазак са дељеног на потпуни рашчлањени приступ,
 - неосновани захтев за отклањање сметње.

Уколико постоје попусти на поједине услуге, износи и принципи одређивања тих попушта треба да буду наведени;

10. техничке услове приступа и коришћења локалне петље са техничким описима за потпуни рашчлањен приступ (расположивост, преносна технологија, интерфејси, физички предуслови, употреба сваког прикључка, оперативна резерва, одређивање одговорности, дефинисање тачке разграничења међусобне одговорности) и додатне описе за дељени приступ (одговорност за техничку опрему, интерфејси, употреба горњег фреквенцијског опсега за пренос података);
11. поступак преласка оператора корисника услуге са потпуног на дељени рашчлањени приступ локалној петљи и обрнуто;
12. отклањање кварова код релевантних услуга (опреме, каблова, напајања електричном енергијом);
13. накнаде у случају кашњења са успостављањем појединачног рашчлањеног приступа локалној петљи, као и одбијања претходно прихваћених захтева за приступ локалној петљи, укључујући и накнаде због неизвршавања уговорних обавеза у договореном временском року;
14. одговорност и накнада штете обеју страна (пружаоца и корисника услуге);
15. услуге приступа информационом систему (опис услуге, услови приступа системима подршке, услови коришћења ИТ система и база података). Приступ ИТ систему подршке треба да буде преко *web* интерфејса. Минимум који приступ ИТ систему подршке треба оператору кориснику да омогући је: слање и праћење захтева, пријављивање сметњи и увид у издате фактуре;
16. начин обрачуна, плаћања и обезбеђења плаћања, који укључује временске рокове, начин достављања рачуна и поступак приговора на испоручени рачун (рекламација);

17. услове који се односе на права интелектуалне својине;
18. услове и поступке који се односе на поверљиве информације и пословну тајну;
19. квалитет услуге кроз уговоре о нивоу услуге;
20. додатне елементе као што су: захтев оператора за склапање уговора о рашчлањеном приступу локалној петљи, захтев за појединачни рашчлањени приступ локалној петљи, изјава о поверљивости, изјава крајњег корисника о намери склапања уговора с оператором корисником, изјава крајњег корисника о обавезивању на плаћање заосталих дуговања оператору чије је услуге користио и сл.

Стандардна понуда за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима, треба да обухвати услове за колокацију која може бити физичка, виртуелна или удаљена. Треба да буде наведена цена услуге колокације и списак услуга које су обухваћене ценом. Такође, треба да буду наведена правила коришћења колокацијског простора, карактеристике опреме, могућа ограничења коришћења у просторима за колокацију, услови приступа за особље оператора корисника, услови за прикључење на електронску комуникациону мрежу и енергетско напајање, као и други услови потребни за редовни рад оператора корисника колокације. Поред услова коришћења колокације треба да буду наведени и услови за успостављање и отказивање услуге колокације, као и најмање време трајања.

У складу са одредбама члана 64. Закона, „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту, биће у обавези да, на захтев Агенције, сачини и објави Стандардну понуду за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи и Стандардну понуду за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима у року од 60 дана од дана пријема захтева. У условима када долази до технолошких промена, стандардне понуде треба да буду у сагласности са овим променама. Када је у питању рашчлањени приступ локалној петљи и приступ елементима мреже, стандардне понуде треба да предвиде случајеве када долази до скраћивања претплатничке петље.

Уколико наведене стандардне понуде не буду сачињене у складу са захтевима Агенције и буду спречавале развој ефикасне конкуренције, Агенција има обавезу да поступи у складу са чланом 12. Правилника о минималном садржају, нивоу детаљности и начину објављивања стандардних понуда, којим је прописан поступак за одобравање и измену стандардних понуда.

Агенција констатује да је потребно да има увид у начин омогућавања приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава на релевантном тржишту. Из тог разлога, потребно је да се, у оквиру обавезе објављивања одређених података, „Телеком Србија“ а.д. одреди обавеза да објављује податке (*KPI - Key Performance Indicators*), који дају увид у поступање приликом приступа елементима мреже и припадајућим средствима. Начин извршења ове обавезе Агенција ће накнадно уредити при чему ће њен минимални садржај морати да садржи следеће показатеље:

- број реализованих и одбијених захтева за рашчлањени приступ појединој локалној петљи по сваком оператору кориснику;

- број реализација захтева (за рашчлањени приступ локалној петљи, колокацију и приступ инфраструктури) код којих је дошло до кашњења по оператору, и просечно време кашњења;
- просечно време успоставе услуге (рашчлањеног приступа локалној петљи, колокације, приступа инфраструктури) по оператору.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту и вертикално интегрисан оператор, у одсуству претходне регулације, могао нудити veleпродајну услугу свом малопродајном делу по нижим ценама у односу на друге операторе, чиме би директно утицао на малопродајне цене оператора корисника, преносећи своју значајну тржишну снагу на везано малопродајно тржиште. Такође, „Телеком Србија“ а.д. би, у одсуству обавезе објављивања одређених података, унакрсним субвенционисањем могао на veleпродајном нивоу наплаћивати услуге по цени вишој од трошкова, како би на везаном малопродајном тржишту услугу нудио по цени нижој од трошкова.

На основу свега наведеног, став Агенције је да је обавеза објављивања одређених података, неопходна, јер пружа јасан увид у рад „Телеком Србија“ а.д. на релевантном тржишту и допуњује остале обавезе, а пре свега обавезу недискриминаторног поступања, као и да је ова обавеза пропорционална наведеним препрекама за развој ефикасне конкуренције.

6.2. Недискриминаторно поступање

У складу са одредбама члана 65. Закона, оператор са ЗТС је дужан да другим операторима пружа услуге међуповезивања и приступа под једнаким условима и са истим квалитетом као што то чини за сопствене потребе, односно за потребе повезаних лица или партнера.

Агенција ће решењем одредити „Телеком Србија“ а.д. обавезу недискриминаторног поступања на релевантном тржишту.

Обавеза недискриминаторног поступања обезбеђује да оператор корисник, у истим околностима, добије услугу рашчлањеног приступа локалној петљи, колокације и приступа мрежној инфраструктури, а нарочито кабловској канализацији по истим ценама, под истим условима и са истим квалитетом као кад „Телеком Србија“ а.д. пружа те услуге за сопствене потребе (свом малопродајном делу), односно за потребе повезаних лица или партнера.

Агенција констатује да само одређивање обавезе омогућавања приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава није довољна мера, с обзиром на то да „Телеком Србија“ а.д. и поред наведене обавезе, може да користи различите препреке за развој тржишне конкуренције на ценовној и неценовној основи и да на тај начин себи и повезаним лицима пружи боље услове пословања, чиме се угрожава развој конкуренције на малопродајном нивоу и интереси крајњих корисника. Обавеза недискриминаторног поступања не би била потпуна уколико не би обухватала обавезу „Телеком Србија“ а.д. да мора да буде у складу са технолошким изменама у његовој мрежи, посебно када је у

питању скраћивање претплатничке петље. Обавеза недискриминаторног поступања допуњава обавезу омогућавања приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава. „Телеком Србија“ а.д. мора омогућити приступ и коришћење елемената мреже под једнаким условима свим операторима корисницима, јер се тако успоставља ефикасна конкуренција.

Обавеза недискриминаторног поступања комплементарна је обавези објављивања одређених података, тако да ће „Телеком Србија“ а.д., поред обавезе објављивања Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи, имати и обавезу да исту сачини и примењује тако да оператор корисник, у истим околностима, добије услугу рашчлањеног приступа локалној петљи, колокације и приступа мрежној инфраструктури, а нарочито кабловској канализацији, по истим ценама, под истим условима и са истим квалитетом као кад „Телеком Србија“ а.д. те услуге пружа за сопствене потребе.

Агенција ће „Телеком Србија“ а.д., као оператору са ЗТС на релевантном тржишту одредити обавезу недискриминаторног поступања, тако да:

- при истим околностима осигура једнаке услове за све операторе кориснике који пружају исте услуге;
- пружа услуге и податке операторима корисницима под истим условима и уз исти квалитет услуге који обезбеђује за сопствене потребе, потребе повезаних лица или партнера.

„Телеком Србија“ а.д. ће бити у обавези да Агенцији достави уговоре о рашчлањеном приступу локалној петљи, уговоре о колокацији и уговоре о приступу мрежној инфраструктури закључене са операторима корисницима, на основу стандардне понуде, у року од 8 дана од дана њиховог закључивања. Агенција ће бити у могућности да увидом у ове уговоре са различитим операторима корисницима, као и њиховим упоређивањем, утврди да ли „Телеком Србија“ а.д. поштује обавезу недискриминаторног поступања и да ли пружа услуге под једнаким условима и са истим квалитетом као што то чини за сопствене потребе. У случају неодређивања ове обавезе оператору са ЗТС, Агенција не би могла да реагује на одговарајући начин.

У складу са одредбама члана 67. Закона обавеза омогућавања приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава може се употпунити додатним захтевима у погледу савесности и поштења, правичности и благовремености. На основу тога Агенција констатује да ће „Телеком Србија“ а.д. морати да одреди рокове који се односе на пружање услуга релевантног тржишта, јер би, у супротном, као оператор са ЗТС и вертикално интегрисан оператор на релевантном тржишту, могао да примењује тактику одуговлачења, будући да би могао имати интерес од одлагања почетка пружања услуга операторима корисницима.

Према документу Европске регулаторне групе о најбољој савременој пракси у регулисању veleprodajног приступа инфраструктури (*ERG (06) 70 rev.1, Common position on best practice in wholesale unbundled access*), посебно примерена може бити мера

одређивања прецизних рокова за приступ елементима мреже и припадајућим средствима. Један од начина постављања ових рокова могао би бити кроз уговор о нивоу услуга (SLA - *Service Level Agreement*). У том случају, SLA би одређивао рокове пружања услуга и отклањања кварова и на тај начин би се поспешила конкуренција на малопродајном тржишту. То значи да рокови не смеју бити дискриминаторни у поређењу са роковима који се примењују за сопствене потребе, односно за потребе повезаних лица или партнера.

Сходно томе, „Телеком Србија“ а.д. треба да има обавезу поштовања рокова приликом пружања услуге рашчлањеног приступа локалној петљи и повезаних садржаја, и то на следећи начин:

- „Телеком Србија“ а.д. биће у обавези да преговара са оператором корисником у сврху решавања захтева за закључење уговора о рашчлањеном приступу локалној петљи и мора да размотри сваки примљени захтев за закључење уговора који је сачињен у складу са условима из Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи. „Телеком Србија“ а.д. ће имати обавезу да одговори оператору кориснику на потпуни захтев за рашчлањени приступ локалној петљи на жељеној локацији у року од 30 дана од дана пријема захтева. Уколико „Телеком Србија“ а.д. на захтев за рашчлањени приступ локалној петљи на локацији не буде одговорио у року од 30 дана или уколико одбије захтев, оператор корисник се може захтевом обратити Агенцији. Одлуку о оправданости одбијања захтева за рашчлањени приступ или међуповезивање Агенција ће донети у року од 30 дана од дана пријема захтева;
- „Телеком Србија“ а.д. ће бити дужан да закључи уговор о операторском приступу или међуповезивању у року од 30 дана од дана пријема потпуног захтева. Операторски приступ или међуповезивање се морају успоставити у року од 30 дана од дана закључења уговора;
- оператор корисник рашчлањеног приступа локалној петљи ће моћи да затражи од „Телеком Србија“ а.д. информације о локацијама главног разделника. „Телеком Србија“ а.д. биће у обавези да, у року од 15 дана од дана пријема потпуног захтева, оператору кориснику доставити адресу главног разделника, број претплатника и претплатничких петљи и област покривања датог главног разделника (у облику географске карте или у виду пописа улица);
- ако „Телеком Србија“ а.д. утврди да примљени захтев за рашчлањени приступ локалној петљи не садржи све потребне податке, затражиће од оператора корисника допуну тог захтева у року од 7 дана;
- „Телеком Србија“ а.д. биће у обавези да одговори оператору кориснику на сваки појединачни захтев за рашчлањени приступ локалној петљи у року од највише 5 радних дана од дана пријема потпуног захтева;
- „Телеком Србија“ а.д. имаће обавезу да пружи оператору кориснику услугу појединачног рашчлањеног приступа локалној петљи у року од највише 5 радних дана од дана прихватања захтева;

- максимално време за отклањање квара је 48 сати од тренутка пријављивања квара од стране оператора корисника, осим у случају већих сметњи, као што је прекид кабла када је рок за отклањање сметњи пет дана. Уколико се пријављени квар не налази у његовој зони одговорности, „Телеком Србија“ а.д. ће морати оператору кориснику да предочи доказе о томе. „Телеком Србија“ а.д. имаће обавезу да обезбеди да се пријављивање и обавештавање о отклањању квара врши електронским путем;
- „Телеком Србија“ а.д. биће у обавези да размотри сваки примљени захтев за колокацију или проширење колокације који садржи све податке и који је сачињен у складу са условима из Стандардне понуде за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи. „Телеком Србија“ а.д. ће оператору кориснику доставити понуду за колокацију или проширење колокације у року од 30 дана од дана пријема захтева, уколико за то постоје услови. Уколико није у могућности да оствари колокацију или проширење колокације на траженој локацији, „Телеком Србија“ а.д. ће бити у обавези да оператора корисника обавести писаним путем о разлозима због којих није у могућности да испуни захтев, са детаљним образложењем. Уколико постоје техничке могућности, „Телеком Србија“ а.д. ће имати обавезу да предложи оператору кориснику другу врсту колокације у року од 15 дана од дана одбијања захтева. У случају да нема слободног простора за физичку колокацију, „Телеком Србија“ а.д. ће бити дужан да на захтев оператора омогући удаљену колокацијом по избору оператора корисника;
- Рок за успостављање колокације зависи од врсте тражене колокације (физичке, удаљене или виртуелне) и не може бити дужи од 60 дана од дана достављања понуде оператору кориснику. Ако су за успостављање колокације потребне друге дозволе (нпр. грађевинска дозвола), рок за успостављање колокације почиње да тече у односу на датум из дозволе;
- „Телеком Србија“ а.д. ће имати обавезу да, на захтев оператора, омогући виртуелну колокацију, где се уређаји оператора корисника постављају у постојећи простор „Телеком Србија“ а.д. и где нема потребе за додатним радовима како би се прихватила опрема оператора корисника.

„Телеком Србија“ а.д. би одуговлачењем при испуњавању својих обавеза омогућавања приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава могао ограничити или отежати улазак и пословање оператора корисника који у значајној мери зависе од начина приступа и услова које добијају од „Телеком Србија“ а.д.. Тако би у случају кашњења и одуговлачења при испуњавању обавеза од стране „Телеком Србија“ а.д., трпео оператор корисник и његови крајњи корисници. У том случају крајњи корисници би сматрали да је оператор корисник одговоран за препреке које имају приликом коришћења услуга. Ометање оператора корисника од стране „Телеком Србија“ а.д. неизвршавањем обавеза у унапред утврђеном и разумном року могло би се огледати у предугим роковима решавања захтева или пружања услуга рашчлањеног приступа локалној петљи и колокације, као и одуговлачењем приликом отклањања кварова. Из

тих разлога Агенција закључује да „Телеком Србија“ а.д. треба да има обавезу плаћања накнаде за кашњење, која ће на њега утицати да се понаша одговорно и не примењује тактике одуговлачења.

Агенција закључује да обавеза недискриминаторног поступања која ће бити одређена „Телеком Србија“ а.д. не представља додатно оптерећење, јер не узрокује додатне трошкове и нове процедуре. Ова обавеза даје увид у понашање оператора са ЗТС приликом пружања услуге међуповезивања и приступа операторима корисницима, као и могућност да се утврди да ли се услуга пружа под једнаким условима и са истим квалитетом као што се то чини за сопствене потребе, односно за потребе повезаних лица или партнера.

6.3. Рачуноводствено раздвајање

У складу са одредбама члана 66. Закона, Агенција ће решењем одредити „Телеком Србија“ а.д., као оператору са ЗТС, обавезу рачуноводног раздвајања, која се односи на одвојено рачуноводствено праћење пословних активности у вези са пружањем veleпродајне услуге (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) од осталих малопродајних и veleпродајних услуга.

У складу са одредбама Правилника о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране оператора са значајном тржишном снагом у области електронских комуникација („Службени гласник РС“, број 52/11), „Телеком Србија“ а.д. ће бити дужан да припреми и достави извештај о раздвајању рачуна успеха и ангажоване имовине по свим врстама тржишних услуга, у роковима предвиђеним овим Правилником.

Такође, „Телеком Србија“ а.д. ће имати обавезу да, на захтев Агенције, достави veleпродајне и интерне трансферне цене, ради утврђивања евентуалног постојања неоправданог унакрсног субвенционисања, као и да, такође на захтев Агенције, омогући увид у закључене уговоре, рачуноводствене податке, укључујући и податке о приходима оствареним на тржишту. Агенција је овлашћена и да те податке објави, уколико би се тиме допринело развоју делотворне конкуренције, водећи рачуна о томе да битно не угрози пословање оператора.

6.4. Омогућавање приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава

Ако се утврди да би ускраћивање приступа, неоправдано условљавање или слично ограничавање од стране оператора са ЗТС спречило развој конкуренције на малопродајном нивоу или угрозило интересе крајњих корисника, у складу са одредбама члана 67. Закона, Агенција може оператору са ЗТС да одреди обавезу омогућавања приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава, тако да се удовољи оправданим захтевима других оператора за приступ и коришћење одређених елемената мреже и припадајућих средстава.

Агенција закључује да би ускраћивање приступа, неоправдано условљавање или слично ограничавање, спречило развој конкуренције на малопродајном нивоу, чиме би се угрозили интереси крајњих корисника.

Агенција констатује да оператор са ЗТС може да користи различите механизме на ценовној и неценовној основи како би конкуренцији отежао (или чак учинио немогућим) улазак на тржиште и пословање. На основу наведеног, а имајући у виду одредбе члана 67. Закона, Агенција констатује да је оправдано оператору са ЗТС наложити да:

1. омогући другом оператору рашчлањени приступ локалној петљи, као и приступ одређеним елементима мреже и припадајућим средствима, укључујући приступ пасивним мрежним елементима који су повезани са пружањем услуге рашчлањеног приступа локалној петљи;
2. преговара у доброј вери са оператором који захтева приступ, и да у одговарајућем року одговори на сваки разумни захтев за рашчлањени приступ локалној петљи и приступ уопште;
3. не укида већ одобрени приступ елементима мреже и припадајућој инфраструктури;
4. омогући слободан приступ техничким интерфејсима или другим кључним технологијама неопходним за пружање услуге рашчлањеног приступа локалној петљи;
5. омогући колокацију, односно други облик заједничког коришћења припадајућих средстава;
6. омогући приступ системима оперативне подршке или сличним софтверским системима, ради обезбеђивања лојалне конкуренције у пружању услуга електронских комуникација;
7. обезбеди међуповезивање мрежа и припадајућих средстава.

Оператор корисник услуге приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава треба да користи и плаћа само оне компоненте које су му потребне ради пружања својих услуга, при чему је ће „Телеком Србија“ а.д. бити у обавези да транспарентно објави услове и цене у форми стандардне понуде. Агенција констатује да се обавеза „Телеком Србија“ а.д. да омогући приступ и коришћење елемената мреже и припадајућих средстава односи на дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи, приступ мрежној инфраструктури и колокацију. Агенција закључује да је веома важно то што ће „Телеком Србија“ а.д. бити у обавези да омогући заједничко коришћење кабловске канализације, а у случају да нема места у кабловској канализацији, биће у обавези да операторима корисницима понуди алтернативно решење у складу са могућностима.

Приликом оцењивања оправданости захтева за рашчлањени приступ локалној петљи и приступ уопште, „Телеком Србија“ а.д. треба да се руководи принципом недискриминације и техничким могућностима сопствене мреже.

Обавеза да се не укида већ одобрен приступ локалној петљи, односи се на сигурност коју оператор корисник мора да има у односу на коришћење одобреног рашчлањеног приступа локалној петљи и приступа уопште. Укидање већ одобреног приступа могло би да доведе до штете и повећања трошкова оператора корисника, што би угрозило његово пословање и конкурентност у односу на „Телеком Србија“ а.д.

„Телеком Србија“ а.д. нема могућност да једнострано укине већ одобрен приступ локалној петљи, колокацију или приступ инфраструктури, већ само у случају када се договори са оператором корисником. У случају да „Телеком Србија“ а.д. намерава да укине одобрени приступ, услед укидања постојеће мреже, замене технологије или слично, а да при том није постигао договор са оператором корисником, био би дужан да оператора корисника и Агенцију обавести две године унапред о намерама укидања приступа. На овај начин оператор корисник приступа би имао довољно времена да донесе одговарајуће пословне одлуке и да пронађе начин да настави са пружањем услуга својим корисницима. Овом одредбом штите се права оператора корисника и обезбеђује се предвидивост његовог пословања, а самим тим се штите развој конкуренције и интереси крајњих корисника.

Полазећи од чињенице да је реализација приступа локалној петљи веома сложена и скупа без могућности колокације, односно других облика заједничког коришћења, Агенција ће обавезати „Телеком Србија“ а.д. да обезбеди заједничко коришћење простора (колокацију) и остале комуникационе опреме и инфраструктуре, а посебно заједничко коришћење кабловске канализације.

Колокацијом се оператору кориснику омогућава приступ одређеној издвојеној петљи на локацији главног разделника, тако што оператор корисник на тој локацији поставља опрему којом повезује издвојене локалне петље са својом мрежом (врши концентрацију, дистрибуцију и сл. на месту разделника). У случају када долази до скраћивања претплатничке петље, „Телеком Србија“ а.д. би требало да омогући оператору кориснику одговарајући приступ до крајњих корисника, као што то чини за свој малопродајни део. Телеком Србија“ а.д. биће у обавези да оператору кориснику омогући избор врсте колокације, у зависности од захтева оператора корисника и расположивости инфраструктуре. У случају да „Телеком Србија“ а.д. није у могућности да оператору кориснику понуди физичку или виртуелну колокацију на локацији главног разделника, биће у обавези да му обезбеди коришћење удаљене колокације.

„Телеком Србија“ а.д. ће бити у обавези да омогући приступ ИТ системима за подршку оператору кориснику у циљу његовог ефикасног рада, могућности увида и контроле услуга које добија. Приступ ИТ системима треба да буде једноставан и лак за операторе кориснике, што се постиже преко *web* интерфејса. Приступ ИТ системима треба оператору кориснику да пружи увид у стање његових захтева за рашчлањени приступ локалној петљи, увид у рачуне, стања и текућа одржавања која су тичу услуга које добија, као и могућност да прати статус пријављене сметње.

„Телеком Србија“ а.д. ће бити у обавези да, за рашчлањени приступ локалној петљи, приступ инфраструктури и колокацију, обезбеди заједничко коришћење свог простора, коришћење инфраструктуре и остале комуникационе опреме, а нарочито да оператору

кориснику обезбеди воде за приступ до тачака међуповезивања. Без ове обавезе „Телеком Србија“ а.д., оператору кориснику би било веома тешко (у неким случајевима и немогуће) да користи услуге (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

Одређивање обавезе „Телеком Србија“ а.д. да омогући приступ и коришћење елемената мреже и припадајућих средстава је оправдано и пропорционално. Уколико „Телеком Србија“ а.д. не би била одређена ова обавеза, оператори корисници би отежано користили велепродајну услугу (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) и били би ограничени у ширини пружања услуга, што би се на крају одразило на развој ефикасне конкуренције и на интересе крајњих корисника.

6.5. Контрола цена и примена трошковног рачуноводства

На основу резултата анализе, Агенција констатује да је оправдано да се „Телеком Србија“ а.д., у складу са одредбама члана 68. Закона, одреди обавеза контроле цена и примене трошковног рачуноводства приликом формирања цена услуга које су саставни део релевантног тржишта. „Телеком Србија“ а.д. ће бити у обавези да на релевантном тржишту формира цене услуга које су трошковно засноване и у свему у складу са Правилником о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране оператора са значајном тржишном снагом у области електронских комуникација. У одређеним случајевима, Агенција може применити и друге методе контроле цена, уколико се утврди да је цена заснована на трошковном принципу значајно виша од цена упоредивих услуга код осталих оператора у земљи и окружењу.

„Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС, коме ће се одредити обавеза примене трошковног рачуноводства, сносиће терет доказивања да цене његових услуга произилазе из трошкова, укључујући повраћај улагања по разумној стопи и биће дужан да на захтев Агенције достави детаљно оправдање својих цена.

Начин примене трошковног рачуноводства, у циљу контроле цена, прописан је Правилником о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране оператора са значајном тржишном снагом у области електронских комуникација. Такође, Агенција ће ангажовати независног ревизора ради годишње провере усклађености трошковног рачуноводства оператора са ЗТС са прописаним начином примене трошковног рачуноводства и објавити његов извештај на својој Интернет страници.

Уколико цене оператора са ЗТС нису засноване на трошковном принципу (оператор треба да оправда своје цене, а Агенција да потврди да су трошковно оријентисане), Агенција ће, у складу са одредбама члана 68. Закона став 3. тачка 1, приликом утврђивања цена узимати у обзир цене на упоредивим тржиштима, као и малопродајне цене оператора са ЗТС, тако да обезбеди ефикасност, одрживу конкуренцију и добробит потрошача.

7. ЗАКЉУЧАК

У поступку дефинисања релевантног тржишта утврђено је да велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) обухвата услуге:

- потпуног и дељеног рашчлањеног приступа локалној петљи;
- приступа мрежној инфраструктури;
- колокације.

Резултати анализе су показали да „Телеком Србија“ а.д., у складу са одредбама члана 62. Закона, може бити решењем Агенције одређен за оператора са ЗТС на релевантном тржишту.

Такође, на основу спроведене анализе релевантног тржишта, односно на основу примене критеријума за оцену значајне тржишне снаге оператора, као и на основу могућих препрека за развој тржишне конкуренције, које се у одсуству претходне регулације могу јавити на овом тржишту, закључено је да се „Телеком Србија“ а.д., у складу са чланом 63. Закона, решењем Агенције могу одредити следеће обавезе:

1. објављивање одређених података - стандардна понуда за рашчлањени приступ локалној петљи и стандардна понуда за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима;
2. недискриминаторно поступање;
3. рачуноводствено раздвајање;
4. омогућавање приступа и коришћења елемената мреже и припадајућих средстава;
5. контрола цена и примена трошковног рачуноводства.

Регулаторне обавезе на велепродајном нивоу, које ће се одредити „Телеком Србија“ а.д., као оператору са ЗТС, су неопходне за подстицање конкуренције на малопродајном тржишту приступа јавној телефонској мрежи, као и малопродајном тржишту јавно доступне телефонске услуге са фиксне локације.

8. КОМЕНТАРИ ПРИСТИГЛИ У ОКВИРУ ЈАВНИХ КОНСУЛТАЦИЈА

8.1. Одговори на коментаре оператора поводом извештаја о анализи veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи)

У складу са одредбама чл. 34, 35. и 36. Закона, Агенција је објављивањем, на својој Интернет страници, Извештаја о анализи veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) (тржиште 4), позвала стручну и ширу јавност да у оквиру јавних консултација да своје мишљење. Јавне консултације су трајале 60 дана у периоду од 24. јула до 21. септембра 2015. године.

„Телеком Србија“ а.д. је дописом број 337171/1-2015 од 18.09.2015. године доставио Агенцији коментаре поводом Извештаја о анализи. Telenor д.о.о. је такође доставио своје коментаре на Извештај о анализи.

Поводом наведених коментара Агенција је заузела ставове наведене у даљем тексту.

„ТЕЛЕКОМ СРБИЈА“ а.д.

Коментар бр. 1:

„РАТЕЛ у предметној анализи тржишта закључује да је потражња за приступом елементима мреже и припадајућим средствима на veleпродајном тржишту последица потражње за услугом широкопојасног приступа Интернету на малопродајном тржишту. Самим тим, анализира се начин на који се предметна услуга може пружити крајњим корисницима у малопродаји и долази до закључка да су најзаступљенија два начина и то путем xDSL технологије преко бакарних парица и путем кабловске инфраструктуре. У извештају о анализи предметног тржишта нису препознати у довољној мери капацитети свих релевантних оператора у погледу приступне инфраструктуре на територији Републике Србије. Пре свега, није препознат капацитет оптичких мрежа којим располажу СББ, Орион Телеком, Тарго Телеком, ЈП „Пошта Србије“, кабловски оператори удружени у Пословно удружење кабловских оператора Србије (ПУКОС), као и многобројни други ИСП и КДС оператори. Такође, није препозната тржишна снага кабловских оператора са преко 930.000 корисника који приступ остварују преко кабловских дистрибутивних система (извор: РАТЕЛ-ов Преглед тржишта телекомуникација и поштанских услуга у Републици Србији у 2014. години). Поред овог податка о броју кабловских корисника релевантан је, а предметном анализом је морао бити установљен, и податак о броју „home passed“

домаћинстава што је број домаћинстава који могу на релативно јефтин и једноставан начин да буду прикључени на кабловски дистрибутивни систем. Познато је да је овај број вишеструко већи од тренутног броја корисника кабловско дистрибутивних система. Ова анализа је морала да резултира и овим податком од суштинског значаја за процену конкурентности на тржишту. У РАТЕЛ-овом Прегледу тржишта телекомуникација и поштанских услуга у Републици Србији у 2014. години, на слици 59. Коришћење Интернета у домаћинствима према типу конекције, наведен је податак да 35 % домаћинстава у Републици Србији користи кабловски модем за приступ Интернету (Извор: Републички завод за статистику). „

Агенција:

Управо су оператори које наводи „Телеком Србија“ а.д., и то: Serbia Broadband – Srpske kablovske mreže d.o.o., Друштво за телекомуникације ORION TELEKOM d.o.o., Јавно предузеће „Пошта Србије“ и кабловски оператори удружени у Пословно удружење кабловских оператора Србије (ПУКОС), највећи корисници велепродајних услуга приступа елементима мреже и припадајућим средствима, које су предмет ове анализе, а за које је „Телеком Србија“ а.д. проглашен за оператора са ЗТС. TARGO TELEKOM d.o.o., који је изградио модерну мрежу засновану на оптичким кабловима, се према јавно доступним подацима налази у стечају. Наведени оператори имају неупоредиво мање корисника од „Телеком Србија“ а.д.

На основу података из Прегледа тржишта телекомуникација и поштанских услуга у Републици Србији у 2014. години може се видети да је број корисника кабловских дистрибутивних мрежа претходних година у Србији растао веома споро (просечно око 2% годишње у периоду 2010-2013. године), док је у 2014. години забележио пад од око 3.5% у односу на 2013. годину. Насупрот томе, број корисника IPTV услуге коју пружа „Телеком Србија“ а.д., има просечну годишњу стопу раста од 30% у периоду 2010-2014. године, што је посебно важно када се узме у обзир да је IPTV директна конкурентска услуга основној услузи коју пружају кабловски оператори. Све то указује да тржиште не показује трендове које наводи „Телеком Србија“ а.д. у својим коментарима.

Коментар бр. 2:

„На страни 34. предметне анализе је наведено да се у „смерницама Европске комисије закључује да оператор чије тржишно учешће не прелази 25 % вероватно неће имати значајну тржишну снагу на релевантном тржишту док је насупрот томе тржишно учешће које прелази 50% само по себи довољан доказ да оператор има значајну тржишну снагу“. На Слици 1. на страни 25. се види да широкопојасни приступ Интернету преко кабловског модема има учешће од 27,13 %, док приступ преко ADSL има тржишно учешће од тржишно учешће 47,26%. Даље се констатује да је приступ преко ADSL доминантан а приступ преко кабловског модема се не разматра, иако је тржишно учешће ове

технологије преко 25% што је праг који је дефинисан смерницама Европске комисије.

Тржишно учешће и једне и друге технологије се креће у границама 25-50% тако да су ове две технологије за приступ морале бити равноправно анализиране и третиране приликом дефинисања релевантног тржишта и одређивања оператора са значајном тржишном снагом.“

Агенција:

Приступ Интернету путем кабловских дистрибутивних мрежа детаљно је разматран у предметној анализи. У поглављу 3.2.3. Приступ путем кабловских мрежа разматрана је супституција на страни тражње на малопродајном нивоу и између осталог је наведено да у Републици Србији постоји значајан број корисника услуге широкопојасног приступа Интернету преко кабловског модема и да он износи 27% укупног малопродајног тржишта широкопојасног приступа Интернету. У поглављу 3.3.3. Коришћење фиксних приступних мрежа оператора као супституција за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи разматрана је супституција на страни тражње на veleпродајном нивоу и посебно су обрађене кабловске дистрибутивне мреже као потенцијални супститути.

Коментар бр. 3:

„Није аргументована тврдња да широкопојасни приступ путем кабловских мрежа не представља супститут ADSL приступу са аспекта географске распрострањености. У РАТЕЛ-овом извештају о анализи малопродајног тржишта дистрибуције медијских садржаја (кабловски дистрибутивни системи учествују у овом тржишту са 75%), не налазе се никакве „замерке“ географској распрострањености овог тржишта, те се ово тржиште одређује, на 19. страни цитираног извештаја о анализи, као национално, односно као територија Републике Србије. Дакле, као што у Анализи малопродајног тржишта дистрибуције медијских садржаја географска распрострањеност кабловских дистрибутивних мрежа није била ограничавајући фактор тако ни у овом случају географска распрострањеност не може бити сметња за дефинисање КДС мрежа као супституента ADSL приступу. У истом извештају се на страни 36. констатује се да оператори на тржишту дистрибуције медијских садржаја преко исте мреже могу да пружају и услугу широкопојасног приступа Интернету.“

Агенција:

Поређење кабловских дистрибутивних мрежа преко којих се пружају услуге за око 930.000 корисника и телефонске мреже „Телеком Србија“ а.д. на коју је прикључено око 2.800.000 корисника најбољи је показатељ доступности и распрострањености ових мрежа. У прилог доминантној позицији „Телеком Србија“ а.д. на тржишту иде и чињеница да је целокупна телефонска мрежа у његовом власништву, док, с друге стране, постоји већи број оператора који су власници кабловских дистрибутивних мрежа. Према Прегледу тржишта телекомуникација и поштанских услуга у Републици Србији у 2014.

години на тржишту дистрибуције медијских садржаја кабловски дистрибутивни системи су учествовали са 62% и треба нагласити да је приступ преко кабловских дистрибутивних мрежа део малопродајног тржишта дистрибуције медијских садржаја. У анализи је више пута наведено да је велика предност „Телеком Србија“ а.д. у широко распрострањеној приступној мрежи коју је он развијао у дугом периоду и која покрива целу територију Републике Србије. Насупрот томе, кабловске дистрибутивне мреже су првенствено пројектоване за дистрибуцију медијских садржаја од стране различитих привредних субјеката и на различитим географским подручјима су се развијале независно, тако да је од почетка увођења ове услуге на тржишту било много мањих оператора који су самостално развијали своје мреже, што је довело до тога да су кабловске дистрибутивне мреже највећим делом заступљене у густо насељеним урбаним срединама и да су веома хетерогене између себе.

У анализи малопродајног тржишта дистрибуције медијских садржаја управо је наглашена географска расцепканост овог тржишта, па је позиционирање оператора по географским подручјима и економска неисплативост изградње мреже у истом подручју у којем већ постоји мрежа другог оператора, довела до тога да већи оператори, уместо да граде мрежу, шире подручје пружања услуге куповином мањих оператора који због неповољних услова пословања излазе са тржишта. У анализи малопродајног тржишта дистрибуције медијских садржаја такође се наглашава значај рашчлањеног приступа локалној петљи и то би на дужи рок могло да допринесе јачању конкуренције на посматраном тржишту, јер би омогућило појаву нових оператора IPTV услуге.

Коментар бр. 4:

„Није аргументована ни тврдња да „оператори кабловских дистрибутивних мрежа тренутно нису у могућности да нуде велепродајне услуге које су еквивалентне рашчлањеном приступу“.

На основу свега изнетог, Анализа је морала да резултира закључком да се приступ преко кабловске инфраструктуре може посматрати као супституција за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи и да оператор СББ има значајну тржишну снагу на том тржишту.“

Агенција:

У анализи је наведено да је прилагођавање кабловских дистрибутивних мрежа, за услуге еквивалентне рашчлањеном приступу локалној петљи. Поред тога, оператори кабловских дистрибутивних мрежа немају широко распрострањену инфраструктуру у обиму који има „Телеком Србија“ а.д., и у великом броју случајева закупују постојећу инфраструктуру од „Телеком Србија“ а.д. или осталих привредних субјеката који имају одговарајуће капацитете за изнајмљивање инфраструктуре. Број корисника свих кабловских дистрибутивних мрежа је три пута мањи од корисника фиксне мреже „Телеком Србија“ а.д..

Несумњиво је Serbia Broadband – Srpske kablovske mreže d.o.o. највећи оператор кабловске дистрибутивне мреже, са тржишним учешћем од преко 50%, посматрајући укупне приходе тржишта дистрибуције медијских садржаја. Решењем Агенције број: 1-02-3491-568/11-41 од 29.11.2011. године, овај оператор је одређен за оператора са ЗТС на малопродајном тржишту дистрибуције медијских садржаја, међутим на основу података за период обухваћен анализом, то се не може закључити и за тржиште широкопојасног приступа.

Коментар бр. 5:

„Тврдња да се приступ Интернету преко мобилних мрежа не може сматрати супститутом ADSL широкопојасном приступу коришћењем бакарних парица због немогућности неограниченог приступа такође није утемељена на чињеницама с обзиром да мобилни оператори нуде пакете мобилног инетрнета са укљученим и до 50GB саобраћај. Реално, веће потребе од 50GB на месечном нивоу има изузетно мали, можемо рећи занемарљив, број корисника те стога, у односу на највећи број корисника, и приступ Интернету преко мобилних мрежа данас јесте супститут ADSL широкопојасном приступу.“

Агенција:

У анализи је наведено да приступ Интернету преко мобилних мрежа има своје специфичности, као што су пад перформанси у зависности од оптерећења мреже и одсуство пакета са неограниченим протоком, а треба истаћи и неуједначену јачину сигнала, па самим тим и квалитета, као и то да оператори мобилне телефоније још увек раде на ширењу мрежа нове генерације. Оператори мобилне телефоније раде на унапређењу својих мобилних мрежа и повећавању квалитета услуга, чиме постају конкурентнији у односу на широкопојасни приступ преко фиксних мрежа, тако да ће Агенција пратити даљи развој широкопојасног тржишта. Ипак, у периоду на који се односи анализа, не постоје назнаке да су корисници приступ Интернету преко мобилних мрежа сматрали супститутом за приступ преко фиксне мреже.

Коментар бр. 6:

„Поред већ стандардних обавеза за велепродајну услугу приступа елементима мреже, РАТЕЛ Телеком-у Србија намеће и обавезу пружања услуге колокације што представља изузетно велики проблем за Телеком Србија, јер простори у којима је смештена опрема и разделници Телекома Србија нису у његовом власништву већ исте закупљује. Самим тим не може се сматрати Телеком Србија обавезним да простор који није његов даје у подзакуп, нарочито ако се закуподавац томе противи (што је био већ случај за поједине колокације које је тражио Теленор, а ПТТ као закуподавац је сматрао да исте Телеком Србија не може да да у подзакуп). Као додатну аргументацију за горе наведено, позивамо се и на мишљење Министарства финансија и привреде број 464-00-32/2013-05 од 08.05.2013. године доступно на Интернет страници тог министарства, у коме наводи да је чланом 34. Закона о јавној својини, прописано

да се ствари у јавној својини не могу давати у подзакуп и да је уговор закључен противно наведеним одредбама ништав. Даље је наведено да, лице које има положај закупац у правном односу са закуподавцем, не може давати у подзакуп непокретности у јавној својини Републике Србије.

Из наведеног следи да Телеком Србија може имати обавезу само за давање услуге удаљене колокације и колокације у објектима који нису у јавној својини ако се уговор о колокацији третира као уговор о закупу, односно да су елементи закупа преовлађујући.“

Агенција:

Услуга колокације је важна за обављање делатности оператора корисника и прописана је чланом 67. став 3. тачка б) Закона, као саставни део обавеза оператора са ЗТС и требало би да буде извршена на правно могућ начин.

Коментар бр. 7:

„Указујемо на чињеницу да се у преговорима са Теленором као и са другим операторима, никада није разматрала виртуелна колокација, јер иста није од интереса за операторе кориснике, што би требало да буде констатовано у предметној анализи тржишта.“

Агенција:

Коментар „Телеком Србија“ а.д. се уважава, па се у Извештају о анализи констатује да до сада у преговорима између оператора није разматрана виртуелна колокација. Међутим, констатује се да у условима децентрализације мреже, што се и наводи у коментарима „Телеком Србија“ а.д., када се скрађује претплатничка петља а опрема измешта у кабинете, виртуелна колокација може постати веома важна.

Коментар бр. 8:

„У тачки 6.1 предметне анализе наводи се да Телеком Србија треба у Стандардну понуду за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима да уврсти и услугу полагања каблова у кабловску канализацију Телекома Србија, у цеви пречника мањих од 40мм. Телеком Србија већ има у понуди ову услугу у оквиру своје постојеће Стандардне понуде. Тачније, чланом 6. Стандардне понуде су дефинисани услови коришћења кабловске канализације и постављања каблова, којим је операторима корисницима омогућено полагање цеви малог пречника, при чему су цеви малог пречника у дефиницијама Стандардне понуде дефинисане као цеви спољног пречника од 20mm до 40mm. На основу изнетог, не постоје препреке за полагање цеви пречника 20mm у кабловску канализацију Телеком-а Србија. Такође, чланом 11.2 Стандардне понуде, дефинисано је да оператори корисници имају право да у закупљеном месту кабловске канализације положи каблове и то у цевима специјално намењеним за ту сврху пречника до 40мм (цеви малог пречника) које

су смештене у цеви пречника 100мм или 110мм (цеви великог пречника), као и да месечна накнада за закуп места у кабловској канализацији за полагање каблова у цеви пречника до 40мм износи 0,09 ЕУР/м. Самим тим, не само да је омогућено полагање каблова у цеви пречника мањих пречника од 40мм, већ су и дефинисани комерцијални услови за то полагање.“

Агенција:

Полазећи од искустава у примени Стандардне понуде за услуге приступа елементима мреже и припадајућим средствима, захтева од стране оператора корисника, као и од искустава других земаља, Агенција сматра да би „Телеком Србија“ а.д. у својој Стандардној понуди требало да омогући услугу полагања каблова у цеви пречника мањих од 40mm по ценама нижим у односу на садашњу цену од 0,09 евра.

Коментар бр. 9:

„Као и у анализи тржишта из 2011. године тако и у овој анализи РАТЕЛ констатује да је оправдано оператору са ЗТС наложити да не укида већ одобрени приступ елементима мреже и припадајућој инфраструктури (страна 56. и 57. Извештаја). Наиме, Телеком Србија нема могућност да једнострано укине већ одобрени приступ локалној петљи, колокацију или приступ инфраструктури, већ само у случају кад се договори са оператором корисником. У случају да Телеком Србија намерава да укине одобрени приступ, услед укидања постојеће мреже, замене технологије или слично, а да при томе није постигао договор са корисником, био би дужан да оператора корисника и РАТЕЛ обавести три године унапред о намерама укидања приступа. Ова обавеза Телекома Србија је непримењива узимајући у обзир пројекат децентрализације мреже који је започет 2013. године и подразумева скраћивање локалне петље, прво у урбанијим срединама, а касније на ширем подручју Републике Србије. Како децентрализација подразумева изградњу оптичке мреже до крајњих корисника (FTTH-fiber to the home) или бар до групе корисника (FTTB-fiber to the building) то би значило да ће у једном тренутку групе кориснике које су припадале једном разделнику (АТЦ), тј. биле повезане на исти бакарни кабл после децентрализације, са тим АТЦ-ом бити повезане оптичким каблом. Ово значи да у случају да оператор корисник има колокацију у том конкретном АТЦ-у, после децентрализације Телеком Србија неће бити у могућности да му пружа услуге рашчлањеног приступа до нових корисника јер више до истих неће имати бакар) и такође ће морати да укине приступе до постојећих корисника. До сада је овај проблем превазилажен тако што Телеком Србија, после изградње оптичког кабла од разделника до групе корисника, није вршио извлачење из канализације постојећих бакарних каблова и на тај начин није дошло до укидања постојећих услуга приступа за оператора корисника. Међутим, због попуњености канализације и даље модернизације мреже, мораће у једном тренутку да дође до уклањања ових каблова. Са друге стране, Телеком Србија једном годишње доставља оператору кориснику ажуриране мапе покривености разделника на локацијама на којима предметни оператор корисник има склопљен уговор за услугу колокације и услугу рашчлањеног приступа локалној петљи и на тај начин обавештава оператора корисника о плановима развоја мреже Телеком-а Србија. Тачније, на тај

начин је оператор корисник обавештен о будућим децентрализицијама на локацијама на којима он користи услугу.

Узимајући у обзир наведено сматрамо да је предметни рок од три године, дефинисан у извештају предугачак и да је потребно да се исти скрати на једну годину, јер због брзине развоја електронских комуникационих мрежа више није могући квалитетно планирати на рок од три године.“

Агенција:

Оператор корисник велепродајних услуга приступа елементима мреже и припадајућим средствима укључујући и рашчлањени приступ локалној петљи мора да буде унапред обавештен о активностима „Телеком Србија“ а.д., како би могао да се припреми и на одговарајући начин реагује на промењене околности коришћења мрежних елемената. Одређивањем обавезе да се не укида већ одобрени приступ, обезбеђује се предвидивост пословања за операторе кориснике који су и иначе у неравноправном положају у односу на оператора са ЗТС.

Укидање већ одобреног приступа елементима мреже и припадајућим средствима би оператору кориснику могло да проузрокује штету и повећање трошкова, чиме би се угрозило његово пословање и конкурентност на тржишту.

Делимично уважавајући разлоге које наводи „Телеком Србија“ а.д., да је рок за обавештење о намерама укидања приступа превише дуг, тај рок је смањен на две године.

Telenor d.o.o.

Коментар бр. 1:

„Прегледом обавезних елемената који треба да буду састав Стандардне понуде за рашчлањени приступ локалној петљи, констатовали смо да нису наглашени сви елементи који су прописани Законом о електронским комуникацијама (ЗЕК). Наиме, Изменама и допунама ЗЕК-а прописано је да циљеви и начела регулисања односа у области електронских комуникација треба да се заснивају на „подстицању конкуренције, економичности и делотворности у обављању електронских комуникација, на технолошки неутралној основи“ (чл.3 тач.6). Стога сматрамо да и ова стандардна понуда треба да омогући операторима корисницима коришћење услуга рашчлањене локалне петље оператора „Телеком Србија“ на технолошки неутралној основи. Конкретно, анализа овог релевантног тржишта, као и одговарајућа стандардна понуда „Телеком Србија“ из августа 2015. године, показују да се искључиво АДСЛ технологија и њене унапређене верзије могу користити у случају дељеног приступа рашчлањеној локалној петљи“.

Агенција:

Предмет анализе велепродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) није била Стандардна понуда за услугу рашчлањеног приступа локалној петљи Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д. Регулисање електронских комуникација на технолошки неутралној основи је свакако законска обавеза, али Стандардна понуда мора детаљно да регулише конкретне технологије и параметре. У периоду на који се односи претходна анализа овог тржишта, „Телеком Србија“ а.д. је пружао само услуге ADSL технологија и њених унапређених верзија, па се оне и помињу у Стандардној понуди за рашчлањени приступ локалној петљи.

С обзиром да је израда Стандардне понуде једна од регулаторних обавеза, Агенција ће након одређивања оператора са ЗТС захтевати измене Стандардне понуде ради усклађивања са закључцима нове анализе.

Коментар бр. 2:

„Ограничења у коришћењу других технологија из серије xDSL нису специфицирана у поменутој стандардној понуди, као ни констатована у предметној анализи Агенције. Теленор је у својим бројним захтевима, упућеним Агенцији, надлежном Министарству и самом оператору „Телеком Србија“, више пута образлагао своју потребу и предности примене „naked“ DSL технологије као

једино решење за задовољење захтева које пред њим постављају корисници услуга фиксне телекомуникационе мреже Теленора.

С друге стране, Агенција је у свом Решењу за одређивање предузећа „Телеком Србија“ за оператора са ЗТС на овом релевантном тржишту (бр.1-01-731-4/12-3 од 9-04-2013) у образложењу констатовала следеће: „У анализи није разматран такозвани „голи АДСЛ“, који постоји у многим европским земљама, где се пружа услуга изнајмљивања локалне петље само у вишем спектру парице (АДСЛ), али то не спречава „Телеком Србија“ да као оператор са ЗТС у својој стандардној понуди дефинише услове и за ову услугу“. Поред ове изјаве, Агенција је у свом одговору на захтев Теленора за омогућавање примене „голог АДСЛ“, најавила да је почетак анализе предвиђен за април 2015. године јер је условљен расположивошћу података за 2014. годину. С обзиром да извештаји о анализама тржишта, која су предмет ове јавне расправе, не обрађују питање примене ове технологије, као и да је задња анализа тржишта широкопојасног приступа извршена за период 2009-2011. године и била објављена октобра 2012. године, постављамо питање због чега се примена начела технолошке неутралности у овом случају не поштује. Либерализација коришћења „naked“ DSL услуге битно би унапредила предвидивост даљег пословања у сегментима фиксних услуга, и унапредила пословну климу у овој области“.

Агенција:

Питање „голог“ („naked“) DSL односи се на регулацију veleпродајног тржишта широкопојасног приступа и није обрађивано у Извештају о анализи veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи). У случају рашчлањеног приступа локалној петљи оператор корисник бира начин и технологију коју ће користити у пружању услуга крајњим корисницима. Једино ограничење може постојати у случају сметњи, с обзиром да оператор, приликом пружања услуга својим корисницима, не сме да проузрокује сметње другим операторима и њиховим крајњим корисницима.

Наводи из образложења решења Агенције број: 1-01-731-4/12-3 од 09.04.2013. године, које Telenor d.o.o. помиње у свом коментару, односе се на одговор „Телеком Србија“ а.д., који је у примедбама на претходно извршену анализу релевантног тржишта, тврдио да се не сме превидети чињеница да се телефонска услуга може нудити и коришћењем само вишег спектра парице и да се није водило довољно рачуна о томе да савремене технологије омогућавају реализацију свих битних услуга (телефонија, приступ интернету, IPTV) уз коришћење само горњег дела спектра, чиме се „дељени приступ“ прилично обесмишљава.

Коментар бр. 3:

„Ради пружања услуге крајњим корисницима, а у складу са лиценцом за јавну фиксну телекомуникациону мрежу и услуге, коју је издала Агенција, односно решењима овог тела, Теленор је склопио уговор са оператором „Телеком Србија“, по ком су дефинисани комерцијални и технички услови изнајмљивања рашчлањеног приступа локалној петљи. Не улазећи овом приликом у конкретне вредности цена за услугу коришћења рашчлањеног приступа, како потпуног тако и дељеног приступа, а коју је Агенција одредила на основу свог решења, цене и услови су такви да је јасно да „Телеком Србија“ онемогућава фер конкуренцију другим операторима у пружању како фиксне телефонске услуге, тако и приступа Интернету коришћењем рашчлањеног приступа локалне петље. Регулација велепродајних цена и услова коришћења услуга рашчлањеног приступа локалној петљи од стране алтернативних оператора јавних фиксних телекомуникација је таква да не омогућава развој делотворне тржишне конкуренције на малопродајном тржишту“.

Агенција:

Решењем Агенције број: 1-02-052-381/13-74 од 22.04.2014. године, одређени су нови износи за једнократну накнаду за рашчлањени приступ локалној петљи, као и нови износи месечне накнаде за потпуни и дељени рашчлањени приступ локалној петљи. Поменути решењем „Телеком Србија“ а.д. је обавезан да те цене примени у Стандардној понуди за рашчлањени приступ локалној петљи. На тај начин су цене закупа рашчлањене локалне петље коју изнајмљује „Телеком Србија“ а.д. усклађене са ценама изнајмљивања у земљама региона. Поред тога што је приликом одређивања накнада коришћена иста методологија као и у претходном периоду и што су накнаде за приступ локалној рашчлањеној петљи смањене, треба подвући да су оне такође у сагласности са претходним захтевима Telenor d.o.o. да се накнаде из Стандардне понуде за рашчлањени приступ локалној петљи „Телекома Србија“ а.д. ускладе са ценама из земаља окружења, односно да се смање. Што се тиче осталих услова, Агенција сматра да они нису такви да онемогућавају остале операторе да користе рашчлањени приступ локалној петљи.

Коментар бр. 4:

„Поред цена, као пример наводимо и услов за коришћење локалне петље дефинисаног у стандардној понуди оператора „Телеком Србија“. Наиме, уколико крајњи корисник за кога је оператор корисник закупио дељени приступ локалној петљи откаже претходно закључен уговор са „Телекомом Србија“, односно затражи пренос фиксног броја код другог оператора, „Телеком Србија“ намеће оператору кориснику дељеног приступа локалној петљи обавезу преласка на потпуни приступ локалној петљи, па самим тим и плаћање цене за потпуни

приступ. У противном, „Телеком Србија“ обуставља пружање услуге дељеног приступа локалној петљи по предметној парици“.

Агенција:

Трошкове који се односе на претплатничку петљу „Телеком Србија“ а.д. покрива из прихода од претплате за фиксни телефонски прикључак. Из тог разлога, корисник велепродајне услуге дељеног рашчлањеног приступа локалној петљи, за ту услугу плаћа знатно мање него када се користи потпуни приступ. У случају када крајњи корисник за кога је оператор корисник закупио дељени приступ локалној петљи откаже телефонску услугу код „Телекома Србија“ а.д., нема накнаде за одржавање претплатничке петље, па се морају надокнадити трошкови „Телеком Србија“ а.д.

Коментар бр. 5:

„Поред питања коришћења услуге рашчлањеног приступа локалној петљи, износимо своје мишљење и предлоге у вези са питањима која су последица процеса децентрализације фиксне телефонске мреже оператора „Телеком Србија“ при чему врши постављање истурених степена у виду уличних кабинета ради скраћивања удаљености до крајњих корисника. У случајевима већ склопљених уговора о колокацији ради реализације рашчлањеног приступа локалној петљи, дислоцирањем приступних тачака на мрежу „Телеком Србија“, Теленор је доведен у ситуацију угрожавања уговореног квалитета пружања услуга својим крајњим корисницима јер нема право приступа уличним кабинетима и портовима у самим кабинетима како би се реализовало такође смањење удаљености до крајњих корисника. С друге стране, у досадашњој пракси у већини случајева „Телеком Србија“ није био у могућности да обезбеди алтернативни краћи пут бакарне парице до крајњег корисника. Из тих разлога предлажемо да се „Телеком Србија“, као ЗТС оператор на овом релевантном тржишту, обавезе да измени и допуни своју одговарајућу стандардну понуду са обавезом да за већ уговорене услуге прилагоди решења за коришћење рашчлањеног приступа локалној петљи и коришћења колокације.“

Агенција:

Скраћивање претплатничке петље и повећање протока крајњим корисницама је општи тренд, за који се може очекивати да ће у наредном периоду бити интензивирањ од стране „Телеком Србија“ а.д. „Телеком Србија“ а.д. не би смео да користи модернизацију своје мреже на начин да операторе кориснике доведе у неповољнији положај. Из тих разлога је у Извештају о анализи наведено да стандардне понуде треба да предвиде услове и у случајевима када долази до скраћивања претплатничке петље, у којима би оператор са ЗТС требало да оператору кориснику омогући одговарајући приступ до крајњих корисника, као што то чини за свој малопродајни део.

8.2. Мишљење Комисије за заштиту конкуренције

Република Србија
Регулаторна агенција за електронске
комуникације и поштанске услуге
Београд

БРОЈ:

02-3491-546/15-1

ДАТУМ:

22-09-2015

Република Србија
**КОМИСИЈА ЗА ЗАШТИТУ
КОНКУРЕНЦИЈЕ**

Број: 1/0-08-570/2015-2
Датум: 18.09.2015. године
Београд

**РЕГУЛАТОРНА АГЕНЦИЈА ЗА
ЕЛЕКТРОНСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ
И ПОШТАНСКЕ УСЛУГЕ**

Др Милан Јанковић, директор
Ул. Вишњићева бр. 8
11000 Београд

ПРЕДМЕТ: Мишљење Комисије за заштиту конкуренције по захтеву Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге број 1-02-3491-546/15 од 27.07.2015. године

Поштовани господине Јанковићу,

Комисија за заштиту конкуренције (у даљем тексту означена као: Комисија), дана 28.07.2015. године примила је захтев Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге (у даљем тексту означена као: Агенција) за давање мишљења о извештајима о анализи тржишта електронских комуникација. Агенција је навела да је дана 23.07.2015. године објавила на интернет страници позив стручној и широј јавности да у оквиру јавних консултација доставе мишљење у вези са:

1. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији (Тржиште 2),
2. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) (Тржиште 4),
3. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта изнајмљених линија (Тржиште 6) и
4. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта терминације позива у мобилној мрежи (Тржиште 7).

Такође је изнела и да је Агенција поступак анализе тржишта спровела у циљу континуираног праћења стања на поменути тржиштима ради уочавања промена у односу на претходно извршену анализу релевантних тржишта из августа/новембра 2011. године, а превасходно у циљу утврђивања постојања квалитетног тржишног надметања и постојања више оператора са значајним тржишном снагом на релевантним тржиштима.

Позивајући се на одредбе члана 60. став 2. Закона о електронским комуникацијама, као и на одредбе члана 3. Протокола о сарадњи закљученог између Агенције и Комисије, изнета је молба да Комисија до истека рока за достављање мишљења у оквиру поступка јавних консултација, односно до 21.09.2015. године достави мишљење о томе да ли су извештаји о анализи

релевантних тржишта, као и регулаторне обавезе за које је у извештајима закључено да могу бити одређене операторима са значајном тржишном снагом на релевантним тржиштима, у складу са прописима који регулишу заштиту конкуренције.

На основу детаљног увида у достављене анализе, Комисија даје следеће

МИШЉЕЊЕ

Методологија и принципи који су примењени приликом анализе предметних тржишта, суштински се примењују и у области заштите конкуренције. Међутим, различит приступ, односно евентуалне разлике у закључцима Агенције и Комисије нарочито при утврђивању релевантног тржишта, могу да проистичу из разлике у правним оквирима који се примењују у области електронских комуникација, односно у области заштите конкуренције, а у зависности од околности сваког појединачног случаја. Из наведеног разлога могућа је ситуација у којој ће се за потребе конкретног појединачног поступка који се води пред Комисијом утврдити релевантно тржиште, било у производној, било у географској димензији, на начин да се дефиниција у свему не подудара са дефиницијама које је Агенција усвојила за потребе предметних анализа.

Када је реч о регулаторним обавезама које су одређене операторима са значајном тржишном снагом на анализираним релевантним тржиштима, исте су одређене у складу са чланом 63. Закона о електронским комуникацијама који таксативно наводи које мере Агенција може одредити оператору са значајном тржишном снагом. Уз претходну оцену напомињемо и то да Комисија, у складу са чланом 59. Закона о заштити конкуренције, такође има могућност да, када решењем утврди повреду конкуренције, одреди мере које представљају мере понашања. Циљ тих мера је да се отклоне утврђене повреде, односно да се спречи могућност настанка исте или сличне повреде, а реализација се врши давањем налога учеснику на тржишту на којег се решење односи за предузимање или забрану одређеног понашања. Међутим, за разлику од Закона о електронским комуникацијама, Закон о заштити конкуренције не наводи таксативно мере понашања које Комисија може одредити, већ и оне зависе од околности сваког појединачног случаја.

С поштовањем,

ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

